

UNIVERSITATEA „AUREL VLAICU” ARAD
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ „ILARION V. FELEA”
ȘCOALA DOCTORALĂ INTERDISCIPLINARĂ
DOMENIUL TEOLOGIE

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

NEBUNI ȘI NEBUNIE PENTU HRISTOS.
AGHIOGRAFIE ȘI AGHIOFANIE ÎN SPIRITUALITATEA ORTODOXĂ

Coordonator științific:

Pr. Prof. Univ. Dr. Habil. Vasile Vlad

Doctorand:

Alexandru Florian Letea

ARAD

2025

PLANUL LUCRĂRII

INTRODUCERE.....	8
1. <i>Motivația și alegerea temei</i>	9
2. <i>Obiectul și premisele cercetării</i>	10
3. <i>Scopul și originalitatea</i>	12
4. <i>Metodologia cercetării</i>	13
5. <i>Stadiul cercetării</i>	15
6. <i>Structura și conținutul</i>	23
7. <i>Limitele și dificultățile cercetării</i>	28
PROLOG: AGHIOGRAFIA NEBUNILOR PENTRU HRISTOS, ÎNTRE METODOLOGIE ȘTIINȚIFICĂ ȘI CUNOAȘTERE TEOLOGICĂ.....	30
CAPITOLUL I. INCURSIUNE ÎN ISTORIA CONCEPTUALĂ A NEBUNIEI.....	35
I.1. Evoluția istorică și culturală a conceptului de „nebunie”.....	35
I.2. Fenomen și terminologie în filosofia și medicina antică.....	39
I.3. De la „corăbiile nebunilor” din Apus la „xenones” în Bizanț. O privire realistă asupra atitudinii medievale.....	43
I.4. „Elogiul nebuniei” versus patologizarea modernă.....	48
CAPITOLUL II. FUNDAMENTAREA BIBLICĂ ȘI RECEPTAREA PATRISTICĂ A NEBUNIEI PENTRU HRISTOS.....	51
II.1. O altfel de nebunie, în lumina Scripturii.....	51
II.1.1. <i>Înțelepciunea și nebunia</i>	54
II.1.2. <i>Necredința și nebunia</i>	55
II.1.3. <i>Vocația profetică și nebunia</i>	57
II.1.4. <i>Nebunia iubirii dumnezeiești</i>	59
II.1.5. <i>Nebunia crucii</i>	61
II.1.6. <i>Nebunia propovăduirii</i>	64

II.2. Receptarea patristică . Semnificația laică și dimensiunea sacră.....	66
II.2.1. Mărturii ascetice și patristice.....	66
II.2.2. Cinicii și nebunii pentru Hristos.....	70
II.2.3. Stâlpnicii și nebunii pentru Hristos.....	74
CAPITOLUL III. NEBUNIA PENTRU HRISTOS ÎN SPIRITUALITATEA BIZANTINĂ.....	79
III.1. Contextul istoric și teologic al apariției în lumea bizantină.....	79
III.2. Conceptul de salós (σαλός) în tradiția bizantină.....	89
III.3. Vieți de sfinți nebuni pentru Hristos din spațiul bizantin. Sfântul Simeon din Emessa (sec. VI); Sfântul Andrei din Constantinopol (sec. IX-X); Cuviosul Vasile cel Nou (sec. X).....	93
III.3.1. Viața Sfântului Simeon cel nebun pentru Hristos din Emessa (sec. VI).....	94
III.3.1.1. Autorii, scrierile și datarea istorică.....	95
III.3.1.2. Receptarea Vieții Sfântului Simeon cel nebun pentru Hristos în izvoarele aghiografice.....	101
III.3.1.3. Viața și lucrarea Sfântului Simeon cel nebun pentru Hristos, după textul lui Leontius de Neapolis.....	104
III.3.2. Viața Sfântului Andrei cel nebun pentru Hristos din Constantinopol (sec. IX-X).....	118
III.3.2.1. Contextul istoric și teologic al celei de a doua etape a manifestării nebuniei pentru Hristos, la Constantinopol.....	118
III.3.2.2. Autorul, datarea istorică, sursele aghiografice și receptarea Vieții lui Andrei Salos în spațiul ortodox.....	120
III.3.2.3. Viața Sfântului Andrei, cel nebun pentru Hristos, din Constantinopol, după biograful său Nichifor.....	126
III.3.3. Viața Sfântului Vasile cel nou (Constantinopol, secolul X).....	134
III.3.3.1. Literatura bizantină de tip vizionar-eschatologic și contextul teologic al secolului X în Constantinopol.....	134
III.3.3.2. Istoria textului, sursele aghiografice și receptarea Vieții Sfântului Vasile	

<i>cel nou.....</i>	136
<i>III.3.3.3. Viața Sfântului Vasile cel nou, scrisă de ucenicul său Grigorie.....</i>	137
III.4. Înnoirea căilor cunoștinței. Teologie și teurgie în lucrarea mistică a Bisericii. Posibile convergențe spirituale.....	146
<i>III.4.1. Sfântul Isaac Sirul și Sfântul Simeon cel nebun pentru Hristos.....</i>	150
<i>III.4.2. Sfântul Simeon Noul Teolog și Sfântul Andrei cel nebun pentru Hristos.....</i>	154
<i>III.4.3. Sfântul Vasile cel nou și vămile văzduhului.....</i>	158
CAPITOLUL IV. NEBUNIA PENTRU HRISTOS ÎN TRADIȚIA DE INFLUENȚĂ RUSĂ.....	165
IV.1. Incursiune în istoria spiritualității ruse și contextul apariției și dezvoltării fenomenului iurodtsvo. Paradigma aghiografică bizantină și specificul rusesc.....	165
IV.2. Conceptele de <i>iurodivîi</i> și <i>blajenîi</i>	180
IV.3. Perioada timpurie și apariția nebunilor pentru Hristos.....	182
<i>IV.3.1. Faza kieveană și geneza iurodtsvo.....</i>	182
<i>IV.3.2. Cuviosul Isachie de la Pecerska (sec. XI).....</i>	184
<i>IV.3.3. Cuviosul Avramie din Smolensk (sec. XII-XIII).....</i>	191
<i>IV.3.4. Cuviosul Procopie de la Ustiug (sec. XIII).....</i>	194
IV.4. Rusia medievală și locul nebuniei pentru Hristos în societatea rusă.....	201
<i>IV.4.1. Etapa novgorodiană și cea moscovită. Urbanizarea fenomenului.....</i>	201
<i>IV.4.2. Cuvioșii Nicolae și Teodor din Novgorod (sec. XIV).....</i>	204
<i>IV.4.3. Cuviosul Mihail Klopsko (sec. XV).....</i>	206
<i>IV.4.4. Cuviosul Isidor din Rostov (sec. XV).....</i>	209
<i>IV.4.5. Sfântul Nicolae Salos din Pskov (sec. XVI).....</i>	212
<i>IV.4.6. Cuviosul Vasile Blajenîi din Moscova (sec. XVI).....</i>	216
IV.5. Nebunia întru Hristos, o provocare a modernității ruse.....	221
<i>IV.5.1. Perioada modernă și contemporană. Declin și renaștere a fenomenului iurodstvo.....</i>	221
<i>IV.5.2. Sfânta Xenia (sec. XVIII, din Sankt Petersburg).....</i>	228

<i>IV.5.3. Sfântul Teofil din Kitaev (sec. XIX).....</i>	<i>234</i>
<i>IV.5.4. Mănăstirea Diveevo și nebunele lui Hristos, ucenice ale Sfântului Serafim de Sarov (Pelaghia, Pașa, Natalia, Maria).....</i>	<i>239</i>
<i>IV.5.5. Sfântul Gavriil Georgianul (sec. XX).....</i>	<i>246</i>
<i>IV.6. Iurodivii ruși în ochii străinilor.....</i>	<i>257</i>
<i>IV.7. Locul lui iurodivii în spiritualitatea și societatea rusă.....</i>	<i>262</i>
CAPITOLUL V. NEBUNIA PENTRU HRISTOS ÎN SPAȚIUL ATHONIT ȘI ÎN CEL GRECESC.....	267
<i>V.1. Spiritualitatea greacă și moștenirea bizantină a nebuniei pentru Hristos. Isihasmul de factură populară și nebunia sfântă.....</i>	<i>267</i>
<i>V.2. Sfinți și nevoitori nebuni pentru Hristos athoniți.....</i>	<i>270</i>
<i>V.2.1. Sfântul Nicodim din Tesalonic (sec. XIV).....</i>	<i>270</i>
<i>V.2.2. Sfântul Sava Vatopedinul (sec. XIV).....</i>	<i>274</i>
<i>V.2.3. Sfântul Maxim Cavescolivitul (sec. XIV).....</i>	<i>283</i>
<i>V.3. Vieți ale nebunilor pentru Hristos din spațiul grecesc contemporan. Sfânta Sofia din Kleisoura (sec. XX); Tarso Zagoreou (sec. XX, Atena); Steliana Mitsakidu (sec XX).....</i>	<i>298</i>
CAPITOLUL VI. NEBUNIA PENTRU HRISTOS ÎN SPIRITUALITATEA ROMÂNEASCĂ.....	312
<i>VI.1. Spiritualitatea ortodoxă românească - locul nebuniei pentru Hristos. Influența greacă și cea slavă și sinteza spirituală românească.....</i>	<i>312</i>
<i>VI.2. Circulația manuscriselor despre nebuni pentru Hristos și creația literară.....</i>	<i>316</i>
<i>VI.3. Exemple de nebuni pentru Hristos din spiritualitatea românească. Pustnicul Gherasim (sec. XIX). Părintele Irodion românul, viețuitor la Athos (sec. XX); Maica Antonina (sec. XX-XXI), „Cuviosul” Gherontie cel nebun pentru Hristos (sec. XX – XXI).....</i>	<i>326</i>
<i>VI.4. Receperea nebuniei pentru Hristos în spațiul românesc. Evaluarea critică și redescoperirea contemporană.....</i>	<i>342</i>
CAPITOLUL VII. DIMENSIUNEA TEOLOGICĂ A NEBUNIEI PENTRU HRISTOS. TRĂSĂTURI FUNDAMENTALE ȘI EVALUARE FENOMENOLOGICĂ.....	347

VII.1. Criteriile de bază ale autenticității nebuniei pentru Hristos.....	350
<i>VII.1.1. Chemarea sau încredințarea pentru nevoia „nebuniei sfinte”</i>	<i>350</i>
<i>VII.1.2. Apatheia, în mijlocul patimilor lumii.....</i>	<i>352</i>
<i>VII.1.3. Lepădarea de sine și profunda smerenie.....</i>	<i>355</i>
<i>VII.1.4. Cunoașterea „prin har” și dreptarul credinței.....</i>	<i>357</i>
<i>VII.1.5. Iubirea „răstignită”, asumarea păcatelor străine și slujirea semenilor.....</i>	<i>360</i>
<i>VII.1.6. Falșii nebuni pentru Hristos și reacția Bisericii.....</i>	<i>363</i>
VII.2. Desacralizarea vieții sociale și hristocentrismul nebuniei pentru Hristos.....	367
<i>VII.2.1. Nebunia pentru Hristos, de la aparenta iraționalitate și vădita sminteală la lucrare proniatoare și ziditoare.</i>	<i>368</i>
<i>VII.2.2. Nebunia pentru Hristos, de la asceză izolată la vocație eclesială și socială.....</i>	<i>374</i>
<i>VII.2.3. Nebunia pentru Hristos - reacție la căderea morală a societății.....</i>	<i>378</i>
<i>VII.2.4. Nebunia pentru Hristos - reacție la relativismul vieții bisericești. Raportul harismă-instituție, tensiune și sinergie.....</i>	<i>381</i>
VII.3. Harisme și dimensiune jertfelnică în viața nebunilor pentru Hristos.....	387
<i>VII.3.1. Asceza extremă și aparentul dispreț față de trup.....</i>	<i>389</i>
<i>VII.3.2. Străvederea și rosturile lumii.....</i>	<i>392</i>
<i>VII.3.3. Proorocia și sensul istoriei.....</i>	<i>395</i>
<i>VII.3.4. Darul hristic al tămăduirii și vindecarea aproapelui.....</i>	<i>400</i>
<i>VII.3.5. Nebuna iubire a lui Dumnezeu</i>	<i>404</i>
CONCLUZII.....	407
ANEXĂ: CALENDAR AL SFINȚILOR NEBUNI PENTRU HRISTOS.....	413
BIBLIOGRAFIE.....	417

REZUMATUL TEZEI

Tema *nebuniei pentru Hristos* ocupă un loc unic în spiritualitatea ortodoxă prin caracterul său paradoxal și scandalos, dar profund teologic. Deși aparent marginală și neconformă cu spiritul echilibrat al etosului ortodox, această formă ascetică și profetică de viață exprimă una dintre cele mai vii reacții ale Bisericii la crizele morale, sociale și eclesiale din diferite epoci istorice. *Aghiografia* nebunilor pentru Hristos presupune nu doar o analiză la nivel discursiv, un demers de cercetare a izvoarelor sau a valorificării datelor istorice, ci și o viziune teologică asupra fenomenului în sine, dimensiune care se deschide spre *aghiofania* nebunilor pentru Hristos, ca o descoperire harică și revelatoare a lucrării lor. De altfel, în teologhisirea ortodoxă *aghiografia* (dimensiunea cunoașterii vieților sfinților) conține în sine și *aghiofania* (manifestarea sfințeniei lor), distincția terminologică rămânând mai mult la nivel discursiv decât ontologic și teologic, o bună cunoaștere a vieții și lucrării nebunilor pentru Hristos având și dimensiunea revelatoare a prezenței lor (în același timp harică și enigmatică) în viața Bisericii.

Practica nebuniei pentru Hristos a stârnit diferite reacții atât în planul social cât și în spațiul bisericesc și în gândirea teologică. Abordată cu multă rezervă din cauza specificului ei smintitor și lipsit de cuviință, considerată de unii teologi ca străină de spiritul creștin, provocatoare și incomodă atât pentru o societate desacralizată și secularizată, care se mulțumește cu discursul formal religios fără a se transforma ontologic, cât și pentru spațiul eclesial lipsit uneori de fervoarea unei mărturisiri creștine autentice, nebunia pentru Hristos este totuși o dimensiune a spiritualității ortodoxe asumată de către Biserică prin canonizarea unor nebuni pentru Hristos și integrarea lor în sinaxare și în ciclul liturgic.

Nebunia pentru Hristos a fost recunoscută de Biserică ca o formă de nevoință ascetică, cu o puternică dimensiune socială și eclesială, pentru cei care au o vocație anume și chemare precisă de la Dumnezeu, Sinaxarul Bisericii având integrate vieți de sfinți nebuni pentru Hristos începând cu perioada bizantină și până în vremurile moderne. Atitudinea rezervată pe care o întâlnim uneori în discursul teologic față de nebunii pentru Hristos este cauzată pe de o parte de complexitatea și caracterul aparte al acestui fenomen, considerat adesea irațional și smintitor, iar pe de altă parte de pseudo-nebunia pentru Hristos care s-a dezvoltat în umbra celei autentice și care a necesitat reacție din partea Bisericii, inclusiv sinodal și canonic. Acesta va fi de altfel unul dintre obiectivele principale ale cercetării, de a separa autenticul de fals în fenomenul nebuniei pentru Hristos, și de a arăta că scopul nebunilor pentru Hristos era de scandaliza pentru a trezi conștiințe, ascunzându-și în același timp sfințenia prin haina simulatei nebunii, păstrând

ca avertizare cuvântul mitropolitului Hierotheos Vlachos care sublinia că este nevoie de mult har și discernământ duhovnicesc pentru recunoaște un nebun pentru Hristos cu adevărat¹. Având în vedere faptul că Părintele Dumitru Stăniloae, sintetizând gândirea patristică, deosebea adevărata sfințenie de cea falsă prin trei elemente fundamentale: integritatea credinței, haina smereniei și lucrarea des-pătimirii², este imperios necesar a se realiza o evaluare teologică asupra acestei practici spirituale care în anumite epoci istorice și contexte spirituale s-a dezvoltat într-un adevărat fenomen.

Motivația și alegerea temei

Alegerea acestei teme pentru cercetarea actuală vine din dorința de a realiza un studiu amplu despre această nevoie aparte din spiritualitatea ortodoxă, având în vedere că în teologia românească nu s-a mai realizat o astfel de cercetare. De altfel, tema nebuniei pentru Hristos este foarte puțin abordată în scrierile teologice de la noi, iar atunci când se face, acest fenomen este privit fie exclusiv din punct de vedere metodologic aghiografic, fie strict din perspectivă istorică sau comparativ-religioasă. De asemenea, consider că tema prezintă o actualitate deosebită pentru definirea spiritualității ortodoxe, mesajul nebunilor pentru Hristos fiind îndemnul la trăirea vieții creștine în mod autentic în orice epocă sau context istoric, social sau spiritual. Motivația personală are un rol important de asemenea în alegerea temei, afinitatea pentru o astfel de temă provocatoare și complexă fiind determinată de lecturile personale ale vieților acestor nevoitori pentru Hristos, și amplificată de atașamentul duhovnicesc simțit față de unii dintre nebunii pentru Hristos dintre care unul (român, contemporan, necanonizat) a lucrat vădit și proniator în viața mea.

Obiectul și premisele cercetării

Prezentul studiu își propune o explorare teologică sistematică cu valențe interdisciplinare a acestui fenomen, bazată pe corpusul aghiografic și pe cercetarea contextului istoric și spiritual, având în vedere fundamentele scripturistice și patristice.

Fiind fundamentată pe valoarea simbolică a vocației profetice vechi-testamentare și pe dimensiunea evanghelică a nebuniei crucii și a propovăduirii, valorificate și exprimate teologic ulterior în gândirea patristică, nebunia pentru Hristos s-a manifestat, de-a lungul istoriei sale, în două forme distincte, dar complementare. Prima dintre acestea, cunoscută sub denumirea de

¹ † Hierotheos, mitropolit de Nafpaktos, *Persoana în tradiția ortodoxă*, trad. de Paul Bălan, Editura Bunavestire, Bacău, 2002, p. 323.

² Vezi Dumitru Stăniloae, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002, pp. 5-6; Dumitru Stăniloae, „Formele și cauzele falsului misticism”, în *Studii Teologice*, seria a II-a, anul IV (1952), nr. 5-6, pp. 251-272.

forma liniștită, a fost practică cu precădere în mediul monahal, fiind asumată ca o modalitate extremă de dobândire a smereniei. În acest caz, nebunia era ascunsă de privirea lumii, fiind orientată spre desăvârșirea lăuntrică și spre cultivarea smereniei desăvârșite. Cea de-a doua formă, mult mai vizibilă și frecvent întâlnită, este *forma provocatoare*, caracterizată printr-o prezență activă și adesea scandaloasă în spațiul public.

Evoluția istorică a nebuniei pentru Hristos își are originile întâi, destul de firav și izolat, în monahismul egiptean prin Sfânta Isidora (secolul IV, Tabenisi, Egipt), conturându-se după aceea în spiritualitatea bizantină ca practică ascetică distinctă, întâi în părțile siriene ale imperiului prin Sfântul Simeon cel nebun pentru Hristos (secolul VI, Emessa Siriei), iar în altă etapă în mediul constantinopolitan prin Sfântul Andrei cel nebun pentru Hristos (secolul X, Constantinopol), nebunul pentru Hristos bizantin numindu-se *salós*, iar nevoința lui *salia*. De aici, tradiția s-a extins în spiritualitatea rusă, unde, începând cu secolele XV-XVI (prin Cuviosul Mihail Klopsko, Sfântul Nicolae Salos, Sfântul Vasile Blajenî și alții), a cunoscut o dezvoltare deosebită devenind un adevărat fenomen în societatea rusă, atât prin numărul nebunilor pentru Hristos cât și prin recunoașterea lor de către Biserică, o provocare deosebită pentru lumea eclesială fiind apoi apariția și manifestarea falșilor nebuni pentru Hristos, care au parazitat sensul acestei nevoințe și l-au denaturat. În spațiul rusesc nebunul pentru Hristos este denumit *iurodivîi* iar fenomenul în sine *iurodtsvo*. De asemenea, manifestări ale acestei forme de asceză au fost atestate în monahismul athonit, legate, paradoxal, de practica isihastă, precum și în tradițiile greacă și georgiană, continuând, în unele cazuri, până în epoca contemporană. În spiritualitatea românească, deși într-o măsură mai redusă, se pot identifica, de asemenea, expresii ale acestei nevoințe, confirmând caracterul ei universal în cadrul Ortodoxiei.

Premisele principale de la care a pornit cercetarea și care în cea mai mare parte au fost verificate în urma studierii izvoarelor aghiografice și a operelor teologice (dar nu numai) sunt următoarele:

- a) Nebunii pentru Hristos porneau în misiunea lor duhovnicească abia după ce primeau o chemare din partea lui Dumnezeu și dobândeau despățimirea.
- b) Nebunia lor era simulată, în forul lor lăuntric ei fiind perfect raționali și conștienți de rolul lor în Biserică și în lume.
- c) Nebunii pentru Hristos, chiar dacă păstrau o mare libertate de manifestare exterioară și interioară, erau integrați în viața Bisericii și își fundamentau învățăturile lor (trăite și rostite, rareori scrise) pe adevărul de credință.

- d) Nebunia pentru Hristos a apărut și s-a dezvoltat într-un anumit context istoric și teologic, ca reacție la desacralizarea vieții sociale, în perioade în care creștinismul nu se mai manifesta pregnant prin condiția martirică.
- e) Nebunia pentru Hristos s-a manifestat ca reacție la formalismul și lipsa de vitalitate a vieții bisericești, ei împlinind și abia apoi cerând, de la cei din jur, dedicare deplină în slujirea lui Hristos.

Scopul și originalitatea

Demersul de cercetare se sprijină pe un corpus amplu de surse primare (viețile sfinților, sinaxare, lucrări patristice) și secundare (studii istorice și teologice, lucrări inter-disciplinare), dar și pe surse ale literaturii de specialitate în domenii conexe temei, având în vedere în special capitolul ce privește incursiunea în înțelesul istoric, medical, filosofic și cultural al conceptului de nebunie. În acest sens au fost folosite tratate aplicative din medicină, psihologie, filosofie sau istorie culturală precum și dicționare de specialitate. Având această bază, cercetarea îndeplinește câteva *obiective fundamentale*:

- a) Construirea unei viziuni de ansamblu asupra nebuliei pentru Hristos, printr-o cercetare temeinică a surselor aghiografice, istorice și teologice, în tradiția ortodoxă;
- b) Investigarea modului în care această nevoie s-a manifestat în diferite contexte istorice și spirituale, precum lumea bizantină, tradiția rusă, spațiul athonit, grecesc, georgian și românesc;
- c) Realizarea unei paralele între nebunia pentru Hristos din perioada patristică și formele sale moderne sau contemporane, pentru a surprinde elementele de continuitate și transformare;
- d) Formularea unui cadru teologic coerent care să fundamenteze această formă de viață ca expresie legitimă a sfințeniei și ca răspuns profetic la crizele spirituale;
- e) O analiză critică și fenomenologică a criteriilor de autenticitate ale nebuliei pentru Hristos, în vederea delimitării clare față de formele false, patologice sau deviante;
- f) Depășirea unei abordări strict istorico-hagiografice, în favoarea unei înțelegeri teologice profunde, care să scoată la lumină semnificațiile duhovnicești ale acestei nevoi în raport cu ethosul ortodox.

Contribuția originală adusă în această cercetare poate fi sintetizată în următoarele puncte:

- a) Este primul studiu amplu și sistematic din teologia românească dedicat exclusiv fenomenului nebuniei pentru Hristos în spațiul ortodox;
- b) Propune, fără pretenții de exhaustivitate, o tipologie clară și riguroasă a nebuniei pentru Hristos, un set de criterii de validare a nevoinței, prin delimitarea formelor autentice de cele false sau patologice;
- c) Analizează comparativ, pe baza izvoarelor primare și secundare, manifestările acestui fenomen în lumea bizantină, în tradiția rusă, în spațiul athonit sau cel grecesc, în spiritulitatea georgiană și cea românească;
- d) Cercetarea conține, printr-un capitol dedicat, prima analiză a manifestării nebuniei pentru Hristos în spiritualitatea românească, cu o privire comparativă față de celelalte areale spirituale ortodoxe;
- e) Aduce în atenție vieți de nebuni pentru Hristos contemporani, care nu sunt încă pe deplin integrați în discursul teologic; consemnează mărturii importante, culese personal, de manifestare a nebuniei pentru Hristos în spațiul românesc;
- f) Realizează o analiză teologică, într-un capitol distinct, a acestui fenomen, pe direcții principale: criterii de autenticitate, dimensiune eclesială și socială și manifestarea harismelor ca expresie a lucrării harului în viața acestor nevoitori.

Structura și conținutul

În ceea ce privește *planul lucrării*, punctăm faptul că lucrarea este alcătuită din șapte capitole, precedate de un prolog și urmate în final de concluzii, având ca anexă un calendar al sfinților nebuni pentru Hristos. Capitolele lucrării sunt structurate într-o ordine logică, progresiv și tematic, astfel încât să susțină și să argumenteze ipotezele formulate în introducere și să verifice valabilitatea premiselor de la care a pornit această cercetare.

Introducerea prezintă succint motivația alegerii temei, premisele de la care pleacă cercetarea, obiectivele pe care și le propune precum și structura lucrării. Ea punctează sintetic și metodologia folosită, subliniind atât contribuția originală pe care prezenta cercetare o aduce cât și stadiul cercetării în domeniul temei.

Prologul are rolul de a introduce cititorul în tema lucrării și de a delimita cadrele conceptuale și metodologice ale cercetării. Se prezintă sensul teologic al aghiografiei în spiritualitatea ortodoxă, care, fără să se delimiteze de datele istorice și științifice, depășește simplul narativul biografic și relevă caracterul ei profund de cunoaștere teologică. Aici sunt

prezentate dificultățile studierii aghiografiei nebunilor pentru Hristos, precum și importanța abordării lor dintr-o perspectivă care să îmbine analiza științifică cu înțelegerea duhovnicească, evitând pe cât se poate atât retorica anistorică a pseudo-aghiografiei de nuanță pietistă, cât și metamorfozarea aghiografiei într-un discurs raționalist lipsit de dimensiunea ontologică harică.

Capitolul I, intitulat **Incursiune în istoria conceptuală a nebuniei**, realizează o analiză a conceptului de nebunie de la înțelesurile sale în filozofie și medicină antică până la conotațiile medievale și modernitatea secularizantă. Evoluția istorică și culturală a conceptului de nebunie pleacă de la analiza fenomenului și terminologiei în filosofia și medicina antică, încearcă apoi privire realistă asupra atitudinii medievale referitor la fenomenul și conceptul de nebunie, într-o largă și diversă concepție, de la *corăbiile nebunilor* din Apus la cunoscutele *xenones* din Bizanț, și trece apoi, prin celebrul *elogiu al nebuniei*, la patologizarea modernă.

Capitolul II, intitulat **Fundamentarea biblică și receptarea patristică a nebuniei pentru Hristos**, propune o posibilă fundamentare scripturistică a acestei nevoințe precum și modul în care aceasta a fost receptată în tradiția Bisericii. Sunt explorate temele pauline ale nebuniei crucii, proorociei, smereniei și paradoxului mântuitor, iar apoi sunt analizate principalele interpretări ale Părinților Bisericii asupra acestui mod de viață. Se aduce în atenție conceptualizarea nebuniei în lumina Scripturii, atât în înțelesul vechi-testamentar, al nebuniei opusă înțelepciunii sau a nebuniei ca formă de necredință, precum și în înțelesul vocației profetice, cât mai ales în sensul neo-testamentar al nebuniei propovăduirii sau al nebuniei Crucii, ca fundament scripturistic al fenomenului nebuniei pentru Hristos. Se realizează apoi o incursiune în receptarea patristică a acestei nevoințe, menționând forma monahală a nebuniei pentru Hristos, practică cu scopul dobândirii smereniei, analizând în antiteză sau similitudine cinicul și nebunul pentru Hristos, sau stâlpnicul și nebunul pentru Hristos.

Capitolul III, intitulat **Nebunia pentru Hristos în spiritualitatea bizantină**, tratează apariția și dezvoltarea fenomenului în spațiul bizantin. Se analizează conceptul de *salós* (gr. *σάλος*) și *salia*, care s-au consacrat ca terminologia clasică de definire a nebunului și nebuniei pentru Hristos. Se prezintă cauzele și modalitățile de practicare a nebuniei pentru Hristos în spiritualitatea bizantină, etapele principale de manifestare (cea siriană a secolului VI și cea constantinopolitană a secolului X), și specificitatea ei în spațiul bizantin. Deși se realizează un periplu aghiografic referitor la nebunii pentru Hristos bizantini, analiza fenomenologică a *saliei* bizantine se fundamentează în principal pe evaluarea teologică a vieții celor trei nebuni pentru Hristos reprezentativi pentru spiritualitatea bizantină: Sfântul Simeon cel nebun pentru Hristos

(Emessa Siriei, secolul VI), Sfântul Andrei Salos (Constantinopol, secolul X), Sfântul Vasile cel Nou (Constantinopol, secolul X). La fiecare dintre ei sunt menționate și evaluate sursele aghiografice ale vieții lor, se analizează modul de raportare al fiecăruia la această nevoie, receptarea din partea Bisericii și a societății bizantine, specificul nevoinei personale și rolul eclesial și social marcant. Capitolul se încheie cu posibile paralele și convergențe (paradoxe) dintre salós și teologia mistică din spiritualitatea bizantină, argumentate istoric și teologic.

Capitolul IV, intitulat **Nebunia pentru Hristos în tradiția de influență rusă**, explorează dezvoltarea ulterioară a fenomenului în tradiția rusă, unde capătă o amploare fără precedent, devenind un adevărat fenomen. Se va sublinia faptul că din Bizanț, nebuniei pentru Hristos trece în spațiul de influență rusească, rușii împrumutând de la greci formele diverse de ascetism specifice spiritualității ortodoxe, inclusiv cele extreme. Termenii *iurodivîi* și *blajenîi*, care definesc nebunii pentru Hristos în acest areal, sunt definiți în contextul cultural și spiritual rus. Se disting trei mari perioade: *faza timpurie*, începând din secolul XI până în secolul XV, a apariției nebunilor pentru Hristos în special în zona Pecerska și Novgorod, reprezentată prin Cuviosul Isachie de la Pecerska sau Cuviosul Procopie din Ustiug; o *fază medie*, în care fenomenul s-a dezvoltat foarte mult în special în zona Moscova și Pskov, culminând în secolul XVI, când nebunia pentru Hristos a ajuns un adevărat fenomen și când încep să apară și falșii nebuni pentru Hristos, perioadă în care iurodivîi ruși precum Sfântul Nicolae Salos sau Sfântul Vasile Blajenîi au reprezentat adevărate repere nu doar spirituale ci și sociale; o *fază modernă* a societății ruse, după reformele lui Petru cel Mare, care aduce o scădere a avântului acestui fenomen, dar care se va menține totuși, izolat, până în timpuri contemporane, de la Sfântul Teofil din Kitaev sau Sfânta Xenia din Sankt-Petersburg până la Sfântul Gavril Georgianul. Fiecare etapă este ilustrată cu exemple concrete de sfinți nebuni pentru Hristos, a căror viață este prezentată și analizată nu doar din perspectivă aghiografică cât și teologică, analizându-se în cazul fiecăruia specificitatea și caracteristicile proprii în raport cu nebunii pentru Hristos bizantini sau cu cei din alte epoci istorice. Capitolul subliniază dimensiunea profetică și socială accentuată a iurodivîi-lor ruși, care nu doar mustră păcatele, ci au și un pregnant rol social și eclesial. Se analizează modalitatea în care paradigma aghiografică bizantină a lui salós se respectă la iurodivîi ruși, modul în care puterea țaristă și Biserica s-au raportat la fenomenul iurodstvo, precum și imaginea iurodivîi-lor ruși în ochi străinilor.

Capitolul V, intitulat **Nebunia pentru Hristos în spațiul athonit și în cel grecesc**, se concentrează asupra manifestărilor din perioada isihastă athonită și din lumea greacă, până în contemporaneitate. Sunt evidențiate formele liniștite ale nebuniei pentru Hristos, integrate în

tradiția isihastă, dar și cazuri contemporane de sfințenie excentrică. Se explorează manifestarea fenomenului în lumea elenă, după căderea Bizanțului, când condițiile istorice au dus la o diminuare a acestuia și o diferențiere de perioada bizantină nu doar la nivel semantic, prin conceptul nou de *salotes*, cât mai ales structural și simbolic. Totuși, sunt menționați sfinți nebuni pentru Hristos în perioada isihastă athonită, precum Sfântul Sava Vatopedinul și Sfântul Maxim Cavescolivitul, care au integrat nebunia pentru Hristos în asceza smereniei. În epoca modernă, fenomenul reînvie în forme locale, mai blânde, ilustrate prin ascete precum Sfânta Sofia din Klesouria, Tarso sau Steliana Mitsakidou. Capitolul arată caracterul discret, dar profund, al nebuniei pentru Hristos în spiritualitatea greacă.

Capitolul VI, intitulat **Nebunia pentru Hristos în spiritualitatea românească**, reprezintă o contribuție originală a lucrării, atât la nivel de receptare cât și de trăire a nebuniei pentru Hristos, aducând în atenție o temă foarte puțin explorată în cercetările anterioare: existența și receptarea nebuniei pentru Hristos în spațiul românesc. Deși nu a avut o dezvoltare spectaculoasă, fenomenul a fost prezent și la noi subliniindu-se faptul că, spre deosebire de spațiul bizantin și cel rus, spiritualitatea românească a manifestat o înclinație naturală spre echilibru și moderație, fapt care a făcut ca nevoințele extreme, precum nebunia pentru Hristos, să nu capete o amploare semnificativă. Se face o analiză riguroasă a răspândirii manuscriselor cu vieți de nebuni pentru Hristos din spațiul românesc și sunt scoase în evidență figuri literare memorabile cum ar fi popa Duhu al lui Creangă sau Lumânărică din povestirile lui Negruzzi și care s-ar putea constitui ca pagini aghiografice având în vedere istoricitatea dovedită a personajelor. Sunt analizate exemple de nebuni pentru Hristos români, monahul Gherasim din munții Neamțului, Irodion, ascetul român din Athos, până la maica Antonina de la Tismana sau „Cuviosul” Gherontie cel Nebun pentru Hristos în contemporaneitate. În final, se discută despre modul în care fenomenul și terminologia nebuniei pentru Hristos au fost receptate în spiritualitatea românească. Printre punctele de vedere menționate va fi cel al Mitropolitului Antonie Plămădeală, care, analizând fenomenul nebuniei pentru Hristos, consideră creștinismul românesc ca nefiind propice pentru astfel de nevoințe dar totuși, menționează nebuni pentru Hristos în spiritualitatea românească, evaluând pozitiv această nevoie atunci când ea este autentică. De asemenea, cel al cercetătoarei Cătălina Velculescu, care, studiind manuscrisele traducerilor Vieții Sfântului Andrei cel nebun pentru Hristos în limba română, consideră că în spiritualitatea românească, vechiul *salós* bizantin a fost preluat și prelucrat în cuvios înțelept și harismatic. Ultima parte a capitolului tratează modul în care acest fenomen a fost perceput, evaluat și redescoperit în epoca modernă și contemporană. Dacă în trecut manifestările nebuniei

pentru Hristos erau întâmpinate cu prudență sau chiar cu reținere, în ultimele decenii, exemplul „Cuviosului” Gherontie și mărturiile numeroase ale lucrării sale harismatice au contribuit la reconsiderarea acestui fenomen în mentalul eclesial și teologic românesc. În prezent, se conturează o viziune mai deschisă, care recunoaște rolul deosebit al nebunilor pentru Hristos ca mărturisitori ai iubirii dumnezeiești și ca provocatori duhovnicești ai conștiințelor.

Capitolul VII, intitulat Dimensiunea teologică a nebuniei pentru Hristos. Trăsături fundamentale și evaluare fenomenologică, constituie sinteza teologică a cercetării. În acest capitol ultim al lucrării atenția este direcționată spre înțelegerea rațiunilor teologice a existenței nebunilor pentru Hristos, spre criteriile de recunoaștere a autenticității vocației lor și spre impactul pe care aceștia îl au asupra vieții Bisericii, definirea nebunei pentru Hristos ca dimensiune hristocentrică manifestându-se ca o reacție la desacralizarea vieții sociale și ca o reacție la relativismul vieții eclesiale, realizând primenirea Bisericii din lume și a lumii din Biserică prin manifestarea harismatică a sfințeniei vieții lor.

Concluziile fixează ideile fundamentale ale cercetării, modalitatea în care premisele de la care am plecat s-au verificat, reliefează noutățile pe care cercetarea prezentă le aduce în studiul teologic românesc și aspectele care nu pot fi încă clarificate. Se propun direcții noi de cercetare și se scoate în evidență actualitatea temei pentru lumea contemporană. Lucrarea se încheie cu o **anexă** ce conține un calendar al sfinților nebuni pentru Hristos în spiritualitatea ortodoxă, așa cum apar în sinaxarele Bisericilor canonice, urmat apoi de bibliografia folosită și consultată în decursul cercetării.

Limitele și dificultățile cercetării

Dincolo de premisele fixate și verificate prin cercetarea izvoarelor și analiza fenomenologică, sunt câteva aspecte ale temei care rămân în analiză din punct de vedere al evaluării teologice, care definesc astfel anumite *limite și dificultăți* pe care cercetarea temei nebuniei pentru Hristos le ridică:

- a) Este destul de dificil de exprimat o poziționare teologică față de acest fenomen, păstrând echilibrul între critica aghiografică cu tendințe marcant demitologizante care sărăcesc textul de dimensiunea duhovnicească, și pe de altă parte hiperbolizarea anumitor colecții aghiografice cu aspecte pronunțat pietiste care denaturează sensul profund soteriologic al acestei nevoițe;
- b) Există vieți de nebuni pentru Hristos care nu conțin explicit momentul chemării dumnezeiești sau măcar al încredințării sacre pentru această nevoie; sunt elemente

care sugerează că în unele cazuri asumarea acestei practici s-a făcut prin decizie proprie, într-un demers de imitare exterioară a vechiului salos bizantin. În aceste situații tradiția eclesială are rolul de discernere manifestat adeseori prin asumarea sau respingerea din partea pliiomei Bisericii;

- c) În pofida unor criterii de autenticitate ale acestei practici formulate chiar și în cadrul acestei cercetări, exprimate principial teologic, la nivel practic este extrem de dificilă sarcina deosebirii între real și patologic, între autentic și fals, între sfințenie și impostură. Apelul la dimensiunea duhovnicească a trupului eclesial este imperios necesar, pentru că doar *harul simte harul*, adică doar cel cu har îl poate cunoaște pe cel plin de har, dincolo de masca nebuniei, împătimirii sau chiar a îndrăcirii simulate.
- d) Este foarte provocatoare exprimarea dimensiunii cultice a nebunilor pentru Hristos, în condițiile în care unii nebuni pentru Hristos, în special cei din perioada bizantină, nu manifestau o prezență activă în viață liturgică, deși o cereau imperios de la ceilalți; spre deosebire de aceștia, iurodivii ruși sunt mult mai ancorați în viața cultică a Bisericii; aceeași deosebire o remarcăm între nebunii pentru Hristos din vechime și cei din perioada contemporană, cu precizarea că cei actuali manifestă o deplină ancorare în exprimarea liturgică;
- e) Este greu de definit gradul de adaptabilitate a nebunilor pentru Hristos la principiile societății în care trăiau, deși e evidentă o relativă pliere a acestora pe rigorile sociale comportamentale, un exemplu fiind manifestarea goliciunii trupești prezente în vechime dar evitată în contemporaneitate, când o astfel de manifestare ar fi încadrată automat ori la patologic, ori la exhibiționism.

Lucrarea de față și-a propus să analizeze fenomenul nebuniei pentru Hristos în spiritualitatea ortodoxă, în multiplele sale dimensiuni: biblică, patristică, aghiografică, istorică și mai ales teologică. Demersul s-a dorit a fi o sinteză între rigoarea cercetării academice și profunzimea teologisirii ortodoxe, între analiza critică a textelor și mistagogia duhovnicească. În acest sens, concluziile sintetizează rezultatele cercetării și modul în care ipotezele formulate în introducere au fost confirmate de analiza izvoarelor, a mărturiilor și a contextelor, precum și limitele acestei cercetări. Tot structura acestor concluzii fixează posibile direcții de cercetare pe această temă încă insuficient exploatată în teologia românească precum și integrarea și specificitatea acestui fenomen în spiritualitatea ortodoxă.

Analiza amplă a contextelor istorice și spirituale în care s-a manifestat nebunia pentru Hristos a oferit o imagine detaliată asupra universalității și adaptabilității acestei forme de viață. Cu fundamente biblice în comportamentul simbolic al profeților vechi-testamentari și mai ales în nebunia Crucii și a propovăduirii lui Hristos Cel Răstignit și Înviat, această practică ce a luat naștere în lumea bizantină, s-a răspândit apoi, cu specificități proprii în spațiul rusesc, unde a devenit un adevărat fenomen, apoi în cel athonit, grecesc, georgian și chiar românesc. Această mobilitate spirituală atestă caracterul aproape universal, în spiritualitatea ortodoxă, al unei nevoițe ce transcende cultura locală și se înrădăcește în realitatea tainică a Împărăției lui Dumnezeu. În Bizanț, nebunia pentru Hristos a reprezentat o reacție providențială la transformarea creștinismului în structură ideologică, la slăbirea rigorii ascetice, la desacralizarea vieții sociale dublată de formalismul eclesial, salos-ul bizantin refăcând printr-un auto-sacrificiu asumat în vremuri de libertate religioasă condiția martirică pierdută. În Rusia, nebunia pentru Hristos a căpătat o dimensiune socială mai pronunțată, iurodivii devenind apărători ai celor sărmani și muștrători ai nedreptății, asumându-și un rol de conștiință publică, rolul lor social și profetic fiind pregnant. În spațiul athonit nebunia pentru Hristos s-a circumscris tradiției și practicii isihaste, manifestându-se paradoxal, dar nu contradictoriu, în curente care formal sunt diametral opuse ca forme de exprimare ascetică, dar care în esența lor duhovnicească privesc același scop de refacere a chipului lui Dumnezeu din om. Spațiul grecesc contemporan confirmă dimensiunea providențială a acestei nevoițe care reprezintă glasul celui umil și părăsit în singurătatea cosmopolită a lumii moderne. Ecourile georgiene contemporane redefinesc condiția martirică prin curajul mărturisirii nebunului sfânt, iar spiritualitatea românească reconstituie în actualitate cele două forme de manifestare tradiționale ale nebuniei sfinte, dobândirea smereniei în cadrul monahal și dimensiunea socială și eclesială în mijlocul lumii.

În mod simbolic, nebunii pentru Hristos au integrat trăsături ale celorlalte nevoițe extreme. Ca niște zăvorâți, și-au ascuns taina lăuntrică sub masca patimilor simulate. Ca niște stâlpnici, au dus o viață extrem de austeră, lipsiți de orice confort, trăind adesea în condiții de mizerie, marginalizați de comunitate și expuși batjocurii. Totuși, au mers mai departe: au asumat nu doar disprețul și marginalizarea socială, ci o veritabilă anihilare a demnității umane convenționale, cultivând umilința desăvârșită și slujirea jertfelnică a aproapelui.

Deosebirea esențială constă însă în locul și modul de manifestare. Odată integrați în spațiul cetății, unde normele comunitare și bisericești erau mai rigide, comportamentul lor a devenit un real scandal duhovnicesc. Simulând nebunia, împătımirea sau chiar îndrăcirea, dar

în același timp chemând pe ceilalți la curăție, cumpătare și trezvie, aceștia au provocat nu doar confuzie, ci și o dilemă teologică profundă. Cum putea fi receptat îndemnul unui aparent dezechilibrat la o viață rațională și duhovnicească? Cum putea fi acceptată muștrarea venită de la un presupus împătimit sau îndrăcit? Aceste contradicții aparente nu pot fi înțelese decât prin prisma lucrării harului. Dincolo de comportamentul lor scandalos, contemporanii au recunoscut în nebunii pentru Hristos, chiar dacă nu de la început, semne clare ale prezenței dumnezeiești: harisme deosebite, care nu pot fi atribuite decât celor uniți cu Dumnezeu. Discernământul autentic s-a realizat prin evaluarea roadelor vieții lor, potrivit principiilor evanghelice. În cazul lor, acestea s-au manifestat nu doar în îndreptarea celor rătăciți, ci și în manifestări harismatice deosebite, prin daruri ca străvederea, proorocia, darul hristic al tămăduirii.

Cercetarea a îndeplinit câteva *obiective fundamentale*:

- g) Construirea unei viziuni de ansamblu asupra nebuniei pentru Hristos, printr-o cercetare temeinică a surselor aghiografice, istorice și teologice, în tradiția ortodoxă;
- h) Investigarea modului în care această nevoie s-a manifestat în diferite contexte istorice și spirituale, precum lumea bizantină, tradiția rusă, spațiul athonit, grecesc, georgian și românesc;
- i) Realizarea unei paralele între nebunia pentru Hristos din perioada patristică și formele sale moderne sau contemporane, pentru a surprinde elementele de continuitate și transformare;
- j) Formularea unui cadru teologic coerent care să fundamenteze această formă de viață ca expresie legitimă a sfințeniei și ca răspuns profetic la crizele spirituale;
- k) O analiză critică și fenomenologică a criteriilor de autenticitate ale nebuniei pentru Hristos, în vederea delimitării clare față de formele false, patologice sau deviante;
- l) Depășirea unei abordări strict istorico-hagiografice, în favoarea unei înțelegeri teologice profunde, care să scoată la lumină semnificațiile duhovnicești ale acestei nevoi în raport cu ethosul ortodox.

În ceea ce privește verificarea *premiselor cercetării* în urma perspectivei atât aghiografice, cât mai ales a analizei teologice a fenomenului nebuniei pentru Hristos, s-a dovedit că acestea au fost în cea mai mare parte justificate și corecte, reținând aspecte fundamentale cum ar fi:

- a) Nebunia pentru Hristos autentică nu este o opțiune individuală ascetică și neconvențională aleasă arbitrar; este o vocație în cadrul providențial al lucrării lui Dumnezeu în trupul eclesial și în cel social;
- b) Acest fenomen nu este exprimarea unei stări patologice sau iraționale ci este o cale aparte supra-rațională de mărturisire a paradoxurilor creștine; nu este pseudo-spiritualitate ci mistică lucrătoare, manifestată excentric și provocator, dar proniator;
- c) Deși foarte critici față de relativismul vieții bisericești, nebunii pentru Hristos sunt mădulare vii ale Trupului lui Hristos, fără nici o tendință schismatică; mărturisirea lor e fundamentată pe adevărul de credință, chiar dacă exprimarea nu este pregnant cultică;
- d) Fenomenul nebuniei pentru Hristos s-a cristalizat și a cunoscut o dezvoltare semnificativă în contexte istorico-teologice marcate de crize sociale și spirituale și de pierderea ethosului martiric al Bisericii primare. Această formă extremă de asceză și mărturisire profetică a apărut ca răspuns la procesul de secularizare latentă a spațiului social și la diminuarea conștiinței eclesiale din societate privind vocația mărturisitoare a creștinului în lume;
- e) În plan eclesial, nebunia pentru Hristos a reprezentat o reacție harismatică la formalismul cultic și la relativizarea vieții spirituale comunitare. Acțiunile nebunilor pentru Hristos s-au constituit ca forme de protest duhovnicesc, întemeiate pe o angajare personală radicală în trăirea Evangheliei. Ei au propus o recuperare autentică a praxisului ascetic și euharistic, nu prin contestare exterioară, ci prin propria lor stare chenotică, chemând comunitatea la metanoia abia după ce ei înșiși au întrupat exigențele unei vieți în Hristos exprimată prin starea de nepătimire;

Ca și *contribuții originale*, raportat în special la teologia românească, cercetarea prezintă aduce câteva elemente importante:

- g) Este primul studiu amplu și sistematic din teologia românească dedicat exclusiv fenomenului nebuniei pentru Hristos în spațiul ortodox;
- h) Propune, fără pretenții de exhaustivitate, o tipologie clară și riguroasă a nebuniei pentru Hristos, un set de criterii de validare a nevoinței, prin delimitarea formelor autentice de cele false sau patologice;
- i) Analizează comparativ, pe baza izvoarelor primare și secundare, manifestările acestui fenomen în lumea bizantină, în tradiția rusă, în spațiul athonit sau cel grecesc, în spiritualitatea georgiană și cea românească;

- j) Cercetarea conține, printr-un capitol dedicat, prima analiză a manifestării nebuniei pentru Hristos în spiritualitatea românească, cu o privire comparativă față de celelalte areale spirituale ortodoxe;
- k) Aduce în atenție vieți de nebuni pentru Hristos contemporani, care nu sunt încă pe deplin integrați în discursul teologic; consemnează mărturii importante, culese personal, de manifestare a nebuniei pentru Hristos în spațiul românesc;
- l) Realizează o analiză teologică, într-un capitol distinct, a acestui fenomen, pe direcții principale: criterii de autenticitate, dimensiune eclesială și socială și manifestarea harismelor ca expresie a lucrării harului în viața acestor nevoitori.

În urma cercetării se constată nevoia de aprofundare a anumitor aspecte relevante în analiza fenomenului nebuniei pentru Hristos pe care acest studiu le-a punctat doar tangențial, precum și posibilitatea deschiderii de *direcții noi de cercetare*:

- a) Explorarea dimensiunii terapeutice a nebuniei pentru Hristos în antropologia ortodoxă; o abordare care ar corela această formă de asceză neconvențională cu procesul de vindecare duhovnicească (terapie a patimilor) în cadrul teologiei ortodoxe ar fi un demers provocator și actual;
- b) Studiu asupra raportului dintre nebunia pentru Hristos și fenomenul excluziunii sociale; o analiză care să abordeze *salia* din perspectivă sociologică și teologică: modul în care acești sfinți se identificau cu proscrisii societății și modalitatea prin care îi restaurau duhovnicește în Hristos.
- c) Studiu sistematic asupra izvoarelor patristice și a gândirii teologice în ceea ce privește autenticitatea experiențelor religioase, cu exemplificare prin caracteristicile nebuniei pentru Hristos și deosebirea lor de formele de pseudo-mistică sau înșelare demonică;
- d) Evaluarea critică a reprezentărilor literare, iconografice și culturale ale nebuniei pentru Hristos; o abordare interdisciplinară teologie-cultură-artă ar face acest demers și mai complex;
- e) Studiul actualizării mesajului nebuniei pentru Hristos în contextul contemporan; în ce măsură această nevoie provocatoare pentru societate mai poate fi practică în formele ei clasice de manifestare și care ar fi specificul ei astăzi; un studiu aplicat pe viața unui salos contemporan (de exemplu Gherontie cel nebun pentru Hristos din România) ar fi extrem de util.

Unul dintre obiectivele esențiale ale cercetării a fost să evidențieze *actualitatea mesajului nebunilor pentru Hristos în lumea contemporană*. Într-o epocă marcată de secularizare, relativism moral, individualism și uneori formalism religios, chemarea la autenticitate, lepădare de sine și iubire jertfelnică are o relevanță profetică. Nebunia pentru Hristos devine o oglindă care expune goliciunea unei religiozități pur exterioare și formalizate, lipsită de trăire duhovnicească. Mai mult, în societățile actuale unde discernământul duhovnicesc este adesea slăbit, iar confuziile între patologic și haric se înmulțesc, lucrarea de față atrage atenția asupra uriașei responsabilități a ierarhiei bisericești și a comunității eclesiale de a discerne vocațiile autentice și de a forma o dimensiune teologică integratoare asupra idealului sfințeniei. Astfel, se conturează o chemare implicită la revigorarea spirituală a vieții bisericești prin recuperarea sensului autentic al nebuniei pentru Hristos ca vocație profetică, chenotică și hristocentrică.

Concluzionând, putem spune că nebunia pentru Hristos nu este un simplu act de excentricitate religioasă, ci o formă radicală, dar profundă, de iubire jertfelnică. Nebunii pentru Hristos nu argumentează, ci mărturisesc, nu se justifică, ci se jertfesc, nu conving prin raționamente, ci prin viața lor răstignită, asumată în deplină libertate interioară. Viața lor este o provocare adresată tuturor celor care reduc credința la conformism și formalism. Prin asumarea nebuniei, acești sfinți ai paradoxului creștin devin martori ai unei iubiri care nu se teme de disprețul lumii și nici de judecata ei. În acest sens, ei se înscriu în linia marilor mărturisitori ai sfințeniei, ca mărturii personale ale unei credințe care preferă să fie numită nebunie, dacă prin aceasta poate salva și transforma suflete. Ei devin întruchipări vii ale paradoxului evanghelic: slabi, dar tari, nebuni, dar înțelepți în Dumnezeu, sfidând logica lumii pentru a dezvălui adâncimea unei realități duhovnicești pe care rațiunea autonomă nu o poate pătrunde. Nu întâmplător, la începutul secolului XX, în plină prigoană bolșevică, un iurodivîi rus mărturisitor, Maxim nebunul, spunea: „Se spune că sunt nebun, dar pentru a trăi după Evanghelie azi, trebuie să fii nebun. Când pronunț numele lui Hristos cel Înviat, mă îmbăt de bucurie. Eu sunt Maxim nebunul și spun că fără această nebunie nu se poate primi împărăția lui Dumnezeu”³.

Nebunii pentru Hristos se situează radical în opoziție față de valorile promovate de lume și de duhul ei. Într-o societate centrată pe cultivarea imaginii de sine, ei aleg în mod deliberat o degradare voită a aparenței personale, asumând disprețul și neînțelegerea celor din jur. Într-o

³ Irina Goraïnoff, *I pazzi in Cristo nella tradizione ortodossa*, trad. M. Donadio, Editrice Ancora, Milano, 1988, p. 188.

cultură a confortului și a comodității, ei îmbrățișează sărăcia extremă și o smerenie profundă dar activă, ca mod de viață. Într-o lume obsedată de conservarea propriei siguranțe și integrități, nebunii pentru Hristos se jertfesc pe ei înșiși în slujirea celorlalți, într-o dăruire necondiționată care își are izvorul în iubirea jertfelnică. Nebunia pentru Hristos este o mărturie vie a libertății întru Hristos, a harului care transformă rușinea în slavă și a smereniei care devine scară către sfințenie, relevând cuvintele Mântuitorului: „De aceea, după roadele lor îi veți cunoaște” (Matei 7,20). În contextul spiritual ambiguu și secularizat actual, vocea nebunului pentru Hristos rămâne, paradoxal, una dintre cele mai clare chemări la autenticitate, pocăință și comuniune reală cu Hristos cel Răstignit și Înviat, exprimând într-un sens profund și simbolic, însăși condiția creștinului contemporan.

BIBLIOGRAFIE

1. Izvoare:

1.1. Biblice:

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ediția sinodală, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2018.
2. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, redactată și adnotată de † Bartolomeu Valeriu Anania, versiune diortosită după Septuaginta, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.
3. Elliger, Karl, Rudolph, Wilhelm (eds.), *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, V, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1997.
4. Nestle, Erwin, Aland, Kurt (eds.), *Novum Testamentum Graece*, XXVIII, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2012.
5. Rahlfs, Alfred (ed.), *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX*, II, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1979.

1.2. Patristice:

1. Atanasie cel Mare (Sfântul), *Epistole. Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie. Scrieri. Partea a doua*, în col. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. XVI, traducere,

- introducere și note de Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, București, 1988.
2. Clement Alexandrinul (Sfântul), *Stromatele. Scrieri. Partea a doua*, în col. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. V, traducere, cuvânt înainte, note și indici de Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982.
 3. Diadoh al Foticeii (Sfântul), *Cuvânt ascetic despre viața morală, despre cunoștință și despre dreapta socoteală duhovnicească*, în *Filocalia*, vol. I, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2008.
 4. Dionisie Areopagitul, *Opere complete*, introducere, note și comentarii de Dumitru Stăniloae, Editura Paideia, București, 1996.
 5. Eftimie Zigabenu (Cuviosul), Nicodim Aghioritul (Sfântul), *Psaltirea în tâlcuirea Sfinților Părinți*, traducere, diortosire, revizuire după ediția grecească și note de Ștefan Voronca, Editura Egumenița, Galați, 2008.
 6. Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească. Martirii din Palestina. Scrieri. Partea întâi*, în col. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. XIII, traducere, studiu, note și comentarii de Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987.
 7. Evagrie, *Istoria bisericească*, traducere de Iosif Gheorghian, Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1889.
 8. Grigorie de Nyssa (Sfântul), *Scrieri și tratate trinitare*, traducere, introducere și note de Mihai Grigoraș, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2022.
 9. Grigorie Palama (Sfântul), *Fecioara Maria și Petru Athonitul - prototipuri ale vieții isihaste și alte scrieri duhovnicești. Scrieri II*, traducere și studiu introductiv de Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2005.
 10. Grigorie Sinaitul (Sfântul), *Despre amăgire*, în *Filocalia*, vol. VII, traducere de Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1977.
 11. Ignatie Teoforul (Sfântul), *Epistola către Efeseni. Scrierile Părinților Apostolici*, în col. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. I, traducere, note și indici de Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979.

12. Ignatie Teoforul (Sfântul), *Către Magnezieni. Scrierile Părinților Apostolici*, în col. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. I, traducere, note și indici de Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979.
13. Ioan Damaschin (Sfântul), *Dogmatica*, ediția a III-a, traducere de Dumitru Fecioru, Editura Scripta, București, 1993.
14. Ioan Gură de Aur (Sfântul), *Omilii la Matei. Scrieri. Partea a treia*, în col. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. XXIII, traducere, introducere, indici și note de Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.
15. Ioan Hrisostom (Sfântul), *Comentariile sau Explicarea Epistolei I către Corinteni*, traducere de Theodosie Athanasie, Atelierele grafice Socec, București, 1908.
16. Ioan Scărarul (Sfântul), *Scara Raiului*, traducere, introducere, și note de † Nicolae Corneanu, Editura Amarcord, Timișoara, 1994.
17. Ioan Scărarul (Sfântul), *Scara*, în *Filocalia*, vol. IX, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980.
18. Isaac Sirul (Sfântul), *Cuvinte despre sfintele nevoițe*, în *Filocalia*, vol. X, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2008.
19. Isaac Sirul (Sfântul), *Cuvinte către singuratici*, partea a II-a, recent descoperită, ediția a II-a, studiu introductiv și traducere de Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2007.
20. Maxim Mărturisitorul (Sfântul), *Răspunsuri către Talasie*, în *Filocalia*, vol. III, traducere de Dumitru Stăniloae, Editura Harisma, București, 1994.
21. Nil Sorski, *The complete writings*, trad. George Maloney, Paulist Press, Mahwah, 2003.
22. Origen, *Contra lui Celsus. Scrieri alese. Partea a treia*, în col. *Părinți și Scriitori bisericești*, vol. IX, studiu introductiv, traducere și note de Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992.
23. Paladie, *Istoria lausiacă (Lavsaiconul)*, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007.
24. Simeon Noul Teolog (Sfântul), *Cateheze. Scrieri II*, ediția a II-a, traducere și studiu introductiv de Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2002.

25. Simeon Noul Teolog (Sfântul), *Cele 225 de capete teologice și practice*, în *Filocalia*, vol. VI, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2011.
26. Simeon Noul Teolog (Sfântul), *Cuvântări morale*, în *Filocalia*, vol. VI, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2011.
27. Simeon Noul Teolog (Sfântul), *Discursuri teologice și etice. Scrieri I*, ediția a II-a revăzută, traducere de Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2001.
28. Simeon Noul Teolog (Sfântul), *Imnele iubirii dumnezeiești*, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2017.
29. Teofilact al Bulgariei (Sfântul), *Tâlcuirea Epistolei întâi către Corinteni și a Epistolei a doua către Corinteni*, traducere de † Veniamin Costachi, ediție îndreptată de Florin Stuparu, Editura Cartea Ortodoxă, București, 2005.

1.3 Aghiografice:

1. Delehaye, Hippolyte (ed.), *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, Société des Bollandistes, Bruxelles, 1902, ediție digitalizată.
2. Filothei Kokkinos (Sfântul), *Viața Sfântului Sava Vatopedinul cel nebun pentru Hristos*, traducere de Ștefan Nuțescu, Editura Evanghelismos, București, 2011.
3. Leontius de Neapolis, *Ο Άγιος Συμεών ο δια Χριστόν Σαλός*, în *Patrologiae Cursus Completus: Series Graeca*, 93, 1670-1748.
4. Leontius de Neapolis, *Vie de Symeon le fou et vie de Jean de Chypre*, édition commentée par A. J. Festugiere en collaboration avec Lennart Rydén, CNRS Éditions, Paris, 1974.
5. Nichifor, *Βίος και πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου τοῦ διὰ Χριστὸν σαλού*, în *Patrologiae Cursus Completus: Series Graeca*, 111, 628 A-888 D.
6. Nichifor, *Viața Sfântului și de Dumnezeu purtătorului părinte Andrei cel nebun pentru Hristos*, traducere de Constantin Fădur, Editura Stella Orientalis, Iași, 2014.

7. Nichita Stithatul, *Viața Sfântului Simeon Noul Teolog*, col. *Spiritualitate creștină*, traducere de Ilie Iliescu, Editura Herald, București, 2004.
8. Sullivan, Denis, Talbot, Alice-Mary, McGrath, Stamatina, *The Life of Saint Basil the Younger*, (Critical Edition), Dumbarton Oaks Studies, XLV, Washington D.C., 2014.
9. Rydén, Lennart (ed.), *The Life of St Andrew the Fool*, Acta Uppsaliensis, Uppsala, 1995.
10. Teodoret, episcopul Cirului (Fericitul), *Viețile sfinților pustnici din Siria*, traducere și note de Adrian Tănăsescu-Vlad, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.
11. ***, Sfântul Maxim Arzătorul de colibe isihast și văzător cu Duhul din Sfântul Munte, traducere de Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2004.
12. ***, *Sinaxarul mare al lunii Octombrie*, traducere de Maria Magdalena Vrânceanu, Editura Doxologia, Iași, 2005.
13. ***, *Synaxarion, The Lives of the Saints of the Orthodox Church*, Makarios of Simonos Petra (ed.), trad. Maria Rule, Joanna Burton, vol. VI, Holy Convent of the Annunciation of Our Lady, Ormilina (Chalkidiki), 2008.
14. ***, *Patericul egiptean*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române Alba Iulia, Alba-Iulia, 1993.
15. ***, *Pateric egyptean*, Editura Sophia, București, 2011.
16. ***, *Patericul Lavrei Peșterilor de la Kiev*, traducere de Nicușor Morlova, Editura Egumenița, Galați, 2008.
17. ***, *Proloagele*, vol. I și II, diortosite și îmbogățite de Benedict Ghiuș, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1991.
18. ***, *The Paterik of the Kievan Caves Monastery*, trad. Muriel Heppell, Harvard Ukrainian Research Institute, 1989.
19. ***, *Viața Sfântului Andrei cel nebun pentru Hristos*, traducere de Ștefan Nuțescu,

Editura Evanghelismos, București, 2002.

20. ***, *Viața Sfântului Vasile cel Nou. Vămile văzduhului și vederea Înfrișătoarei Judecăți*, traducere de Laura Enache, studiu introductiv de Petre Guran, ediție de Dragoș Bahrim, col. *Teologie bizantină 2*, Editura Doxologia, Iași, 2020.
21. ***, *Viața Sfântului Nifon al Constanțianeii*, traducere de Parascheva Enache, introducere, note și indici de Dragoș Ifrim, Editura Doxologia, Iași, 2022.
22. ***, *Viețile sfinților pe luna august*, ediție îngrijită de Ioanichie Bălan, Editura Episcopiei Romanului, 1998.
23. ***, *Viețile Sfinților pe luna ianuarie*, ediția a II-a, vol. V, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2005.
24. ***, *Viețile sfinților pe luna iulie*, ediția a III-a, vol. XI, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2006.
25. ***, *Viețile sfinților pe luna mai*, ediția a II-a, vol. IX, Editura Mănăstirea Sihăstria, Vânători: Mănăstirea Sihăstria, 2005.
26. ***, *Viețile sfinților pe luna martie*, ediția a II-a, vol. VII, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2006.
27. ***, *Viețile sfinților pe luna octombrie*, ediția a II-a, vol. II, Editura Mănăstirea Sihăstria, Vânători: Mănăstirea Sihăstria, 2005.
28. ***, *Viețile sfinților pe tot anul*, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2020.

1.4. Liturgice:

1. *Liturghier*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2012.
2. *Mineiul pe iulie*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002.
3. *Mineiul pe mai*, ediție a VI-a revizuită, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2012.

4. *Mineiul pe octombrie*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002.
5. *Penticostar*, ediția a VI-a, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1973.
6. *Triodul*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010.

2. Dicționare, enciclopedii, manuale:

1. Biderman, Hans, *Dicționar de simboluri*, vol. I și II, Editura Saeculum, București, 2002.
2. Carrez, Maurice, Morel, Francois, *Dicționar grec-român al Noului Testament*, traducere de Gheorghe Badea, Societatea Biblică Interconfesională din România, București, 1999.
3. Douglas, James Dixon, *Dicționar Biblic*, Editura Creștină, Oradea, 1995.
4. Georgescu, Constantin, *Manual de greacă biblică*, Editura Nemira, București, 2011.
5. Hastings, James (ed.), *Encyclopedia of Religion and Ethics*, VI, New York, 1913.
6. Ionescu, Voichița, *Dicționar Latin - Român*, ediția a II-a, Editura Orizonturi, București, 1992.
7. Mircea, Ioan, *Dicționar al Noului Testament*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984.
8. Sillamy, Norbert, *Dicționar de psihologie Larousse*, traducere de Leonard Gavrilu, Editura Enciclopedică, București, 1998.
9. Robinson, Edward, *Greek and English Lexicon of New Testament*, Longman, Brown, Green and Longmans, Londra, 1850, ediție digitalizată.
10. ***, *Dictionnaire de Spiritualité. Ascétique et mystique. Doctrine et histoire*, tome V, Edition Beauchesne, Paris, 1965.
11. ***, *Dicționar explicativ al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Academia Română, Institutul de Lingvistică, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2009.
12. ***, *Noul Dicționar explicativ al limbii române*, Editura Litera Internațional, București, 2002.

3. Lucrări în volum:

1. Abrudan, Dumitru, *Cărțile didactico-poetice*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2001.
2. Adam, Ionel D. (ed.), *Ieroschimonahul Nil Dorobanțu, nebun pentru Hristos și flacăra vie a monahismului secolului XX*, Editura Babel, Bacău, 2015.
3. Alexander, Paul J., *The Byzantine Apocalyptic Tradition*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 1985.
4. Αγγελίδη, Χριστίνα, *Ὁ Βίος τοῦ ὁσίου Βασιλείου τοῦ Νέου*, Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων, Ἰωάννινα, 1980.
5. Ἄντρα, Νεκτάριος (Νααμάν), *Δογμα και ηθος στους βιους των δια χριστον σαλων*, (s.n.), Θεσσαλονικη, 2010.
6. Apostolache, Ioniță, *Apologetica ortodoxă, mărturisire și apostolat*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 2017.
7. Apostolache, Ioniță, *Hristologie și mistică în teologia siriană*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 2014.
8. Baconschi, Teodor, *Râsul Patriarhilor. O antropologie a deriziunii în patristica răsăriteană*, traducere de Dora Mezdrea, Editura Ratio et Revelatio, Oradea, 2019.
9. Bălan, Ioanichie, *Patericul românesc*, ediția a IV-a, Editura Episcopiei Romanului, Roman, 2001.
10. Bielawski, Maciej, *Părintele Dumitru Stăniloae, o viziune filocalică despre lume*, traducere și cuvânt înainte de Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1998.
11. Boca, Arsenie, *Cuvinte vii*, Editura Charisma, Deva, 2006.
12. † Botoșăneanul, Calinic, *Logica Trinității*, Editura Gedo, Cluj Napoca, 2015.
13. Bréhier, Louis, *Civilizația bizantină*, traducere de Nicolae Spinescu, Editura Științifică, București, 1994.
14. Brénon, Jean, *Părinții pustiei*, introducerea și comentariile traduse de Marinela Bojin, Editura Nemira, București, 2002.
15. Breton, Stanislas, *Le Verbe et la Croix*, Desclée, Paris, 1981.

16. Brock, Sebastian P., *Sfintele femei ale Orientului Sirian*, traducere de Gheorghe Feodoroviciu, Editura Sophia, București, 2005.
17. Brock, Sebastian P., *Spirituality in the Syriac Tradition*, St. Ephrem Ecumenical Research Institute (SEERI), Kottayam, India, 1989.
18. Brown, Raymond, *Introducere și comentariu la Sfânta Scriptură*, traducere de Dumitru Groșan, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2010.
19. Cartoian, Nicolae, *Cărți populare în literatura românească*, Editura Enciclopedică Română, București, 1974.
20. Codrescu, Răzvan (ed.), *Fiecare în rândul cetei sale*, Editura Christiana, București, 2003.
21. Chirilă, Ioan (coord.), Abrudan, Dumitru, Semen, Petre, Oancea, Constantin, Onișor, Remus, Basarab, Mircea, *Introducere în Vechiul Testament*, Editura Basilica, București, 2018.
22. † Ciobotea, Daniel, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Teologie și spiritualitate*, ediția a II-a, Editura Basilica, București, 2022.
23. Crainic, Nichifor, *Ortodoxie și etnocrație*, Editura Albatros, București, 1997.
24. Creangă, Ion, *Amintiri din copilărie. Povești. Povestiri*, Editura Humanitas, București, 2013.
25. De Gruyter, Walter (ed.), Nichita Choniates, *Historia*, New York, 1975.
26. Delehay, Hippolyte, *Sfinții Stâlpnici*, traducere de Sofia Dima, Editura Partener, Galați, 2005.
27. Diehl, Charles, *Marile probleme ale istoriei bizantine*, Editura pentru literatură, București, 1969.
28. Drimba, Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987.
29. Ducellier, Alain, *Bizantinii - istorie și cultură*, traducere de Simona Nicolae, col. *Annales*, Editura Teora, București, 1997.
30. Eftimie Athonitul, *Din tradiția ascetică și isihastă a Sfântului Munte*, traducere de Ștefan Nuțescu, Editura Evangelismos, București, 2016.

31. Eliade, Mircea, *Memorii*, ediție îngrijită de Mircea Handoca, Editura Humanitas, București, 1991.
32. Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, ed. a III-a, traducere de Brândușa Prelipceanu, Editura Humanitas, București, 2005.
33. Enăchescu, Constantin, *Fenomenologia nebuniei. Semnificația Alterității Persoanei ca negare de sine*, ediția a II-a, Editura Paideia, București, 2004.
34. Enăchescu, Constantin, *Homo demens, o redefinire a nebuniei*, Editura Polirom, Iași, 2008.
35. Evdokimov, Michel, *Pelerini ruși și vagabonzi mistici*, Editura Pandora, Târgoviște, 1999.
36. Evdokimov, Paul, *Hristos în gândirea rusă*, traducere de Ion Buga, Editura Symbol, București, 2001.
37. Evdokimov, Paul, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, traducere, prefață și note de Teodor Baconsky, Editura Anastasia, București, 1993.
38. Evdokimov, Paul, *Vârstele vieții spirituale*, traducere de Ioan Buga, Editura Sophia, București, 2019.
39. Федотов, Г. П., *Святые Древней Руси*, сост., примеч., вступ. ст.: С. С. Бычков, Мартис „SAM and SAM”, Москва, 2000.
40. Fedotov, George P., *The Russian Religious Mind*, Cambridge, Massachusetts, 1946.
41. Felea, Ilarion Virgil, *Religia culturii*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române Arad, Arad, 1994.
42. Floca, Ioan, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, note și comentarii, ediția a III-a, Sibiu, 2005.
43. Fletcher, Giles, *Of the Russe Commonwealth, 1591*, Harvard Press University, 2013 (facsimil edition).
44. Florovsky, George, *Ways of Russian Theology*, Part One, col. *Works of Georges Florovsky*, vol. V, Nordland Publishing Company, Massachusetts, 1979.
45. Foucault, Michel, *Istoria nebuniei în epoca clasică*, ediția a II-a, traducere de Mircea Vasilescu, Editura Humanitas, București, 2005.

46. Gilson, Étienne, *Filosofia în Evul Mediu, de la începuturile patristice până la începutul secolului al XIV- lea*, traducere de Ileana Stănescu, Editura Trei, București, 2022.
47. Golitzin, Alexander, *Mistagogia, experiența lui Dumnezeu în ortodoxie*, traducere de Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1998.
48. Gondikakis, Vasilios, *Intrarea în împărăție sau modul liturgic*, ed. a II-a adăugită, traducere de Ioan Ică, Editura Deisis, Sibiu, 2007.
49. Goraïnoff, Irina, *Les fols en Christ dans la tradition orthodoxe*, Desclée de Brouwer, Paris, 1983.
50. Goraïnoff, Irina, *I pazzi in Cristo nella tradizione ortodossa*, trad. M. Donadio, Editrice Ancora, Milano, 1988.
51. Gorainova, Irina, *Viața și profețiile Sfântului Serafim de Sarov*, traducere de Maria Mihărescu, Editura Andreas, București, 2013.
52. Timothy E. Gregory, *O istorie a Bizanțului*, traducere de Cornelia Dumitru, Editura Polirom, Iași, 2013.
53. Hagman, Patrik, *The ascetism of Isaac of Nineveh*, Oxford University Press, New York, 2010.
54. Haldon, John F., *Byzantium in the Seventh Century*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.
55. Harakas, Stanley, *Health and Medicine in the Eastern Orthodox Tradition*, The Crossroad Publishing Company, New York, 1990.
56. Henne, Philippe, *Sfântul Ilarie de Poitiers. O introducere*, traducere de Diana-Modesta Isopescu, Editura Doxologia, Iași, 2017.
57. † Hierotheos, mitropolit de Nafpaktos, *Persoana în tradiția ortodoxă*, traducere de Paul Bălan, Editura Bunavestire, Bacău, 2002.
58. Hofstra, Jan, *Leontius von Neapolis und Symeon der Heilige Narr*, Vergal Karmel Drachten, Herenveen, 2008.
59. Hollingsworth, Paul, *The Hagiography of Kievan Rus'*, Harvard Library of Early Ukrainian Literature, Cambridge, MA, 1992.
60. Hunt, Priscilla, Kobets, Svitlana (eds.), *Holy foolishness in Russia: New perspectives*, Slavica Publishers, Indiana University, Bloomington, Canada, 2011.

61. Ică jr., Ioan I., *Viața Sfântului Grigorie Decapolitul, dosar hagiografic*, Editura Deisis, Sibiu, 2017.
62. † Ierótheos, mitropolit al Nafpaktosului, *Vremea lucrării. Chipul lăuntric al Tradiției ortodoxe: teologie și viață*, traducere de Teofan Munteanu, Editura Sophia, București, 2004.
63. Ilie, Cleopa, *Neștiutele judecăți ale lui Dumnezeu*, Editura Anestis, București, 2004.
64. Iorga, Nicolae, *Bizanț după Bizanț*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972.
65. Iorga, Nicolae, *Istoria vieții bizantine, Imperiul și civilizația după izvoare*, traducere de Maria Holban, Editura Enciclopedică Română, București, 1974.
66. Iorga, Nicolae, *Pagini alese*, vol. I, Editura pentru Literatură, București, 1965.
67. Isaac, *Viața Cuviosului Paisie Aghioritul*, traducere de Ștefan Nuțescu, Editura Evanghelismos, București, 2005.
68. Ivanov, Sergey A., *Holy Fools in Byzantium and Beyond*, trad. Simon Franklin, Oxford University Press, Oxford, 2006.
69. Ivanov, Serghei A., *Sfinții nebuni întru Hristos, o perspectivă istorică*, traducere și note suplimentare de Dorin Garofeanu, Editura Doxologia, Iași, 2019.
70. Καζαντζογλου, Σοφία, *Η αναγνώριση νεων αγίων επι της πατριαρχίας του οικουμενικού πατριάρχη Κ.Κ. Βαρθολομαίου*, Θεσσαλονίκη, 2016.
71. Kologrivof, Ivan, *Essai sur la sainteté en Russie*, Beyaert, Bruges, 1953.
72. Kornarakis, Ioannis K., *Tarso cea nebună pentru Hristos*, traducere de Cristian Spătărelu, Editura Cartea Ortodoxă, Editura Egumenița, Galați, 2008.
73. Kovalevsky, Ioan, *Fericiții nebuni pentru Hristos*, traducere de Boris Buzilă, Editura Anastasia, București, 1997.
74. Kotsanis, Ioannikios, *Patericul atonit*, traducere de Anca Dobrin și Maria Ciobanu, Editura Bunavestire, Bacău, 2000.
75. Krueger, Derek, *Symeon the Holy Fool: Leontius's Life and the Late Antique City*, University of California Press, 1996.
76. Kyrris, Costas, *History of Cyprus: With an Introduction to the Geography of Cyprus*, Nicosia, 1985.

77. Кузнецов, Алексей, *Юродство и столпничество: Религиозно психологическое исследование*, С.-Петербург: изд. типографии В.Д. Смирнова, 1913.
78. Larchet, Jean-Claude, *Ce este teologia? Noțiuni de metodologie în practica și în predarea Teologiei Ortodoxe*, traducere de Ciprian Costin Apintilesei, Editura Basilica, București, 2021.
79. Larchet, Jean-Claude, *Sfântul Gavriil Georgianul cel nebun pentru Hristos*, traducere de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2016.
80. Larchet, Jean-Claude, *Terapeutica bolilor mintale, Experiența creștinismului răsăritean al primelor veacuri*, traducere de Marinela Bojin, Editura Sofia, București, 2008.
81. Лихачев, Дмитрий Сергеевич, *Русская культура*, Издательство Иллюминатор, Москва, 2000.
82. Le Masters, Philip, *Credința uitată. Vechi adevăruri din Răsăritul creștin pentru creștinii contemporani*, traducere de Mădălin Enciu, Editura Doxologia, Iași, 2016.
83. Longworth, Philip, *Crearea Europei de Est. De la preistorie la postcomunism*, traducere de Eugen Stancu, Editura Curtea-Veche, București, 2002.
84. Lossky, Vladimir, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, traducere de Vasile Răducă, Editura Humanitas, București, 2005.
85. Macarie de la Simonos Petra, *Sinaxarul. Viețile Sfinților*, vol. VI, traducere de Sofronia, Monica Florea, Elena Soare, Editura Apostolia, 2013.
86. Mada, Teofan, *Homo seculus, Antropologia filosofică a religiei*, Editura Agnos, Sibiu, 2008.
87. Makris, Dionysios A., *Iannis - cel nebun pentru Hristos*, vol. I și II, traducere de Gabriel Mândrilă, Editura Sophia, București, 2021 și 2022.
88. Matsoukas, Nikolaos A, *Istoria filosofiei bizantine*, traducere de Constantin Coman și Nicușor Deciu, Editura Bizantină, București, 2011.
89. Mazela, David, *The making of modern cinism*, University of Virginia Press, Charlottesville, 2007.
90. Meyendorff, John, *Teologia bizantină*, traducere de Alexandru Stan, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996.

91. Miller, Timothy S., *The Birth of the Hospital in the Byzantine Empire*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1985.
92. † Mladin, Nicolae, *Asceza și mistica paulină*, Editura Deisis, Sibiu, 1996.
93. Mșvenieradze, Eufimia, *Coroana Starețului. Viața și minunile Sfântului Gavriil Georgianul, mărturisitor și nebun pentru Hristos*, traducere de Mihail Damașcan, Editura Predania, București, 2017.
94. Mocanu, Mihai, *Pe urmele arhimandritului Isaia Teodorescu (Popa Duhu), învățătorul lui Ion Creangă*, Editura Golia, Iași, 2005.
95. Мотейунайте, Илона Витаутасовна, *Восприятие юродства русской литературой XIX-XX веков*, Псков, 2006.
96. Münch, Christian, *In Christo närrisches Russland, Zur Deutung und Bedeutung des „jurodstvo“ im kulturellen und sozialen Kontext des Zarenreiches*, Vandenhoeck & Ruprecht, Bristol, 2017.
97. Murav, Harriet, *Holly Foolishness: Dostoevsky's Nove and the Poetics of Cultural Critique*, Stanford University Press, Stanford, 1992.
98. Murray, Sarra, *A Study of the Life Andreas, the Fool for the Sake of Christ*, Berna, Leipzig, 1910.
99. Navia, Luis E., *Classical Cynism: a critical study*, Greenword Press, Westport, 1996.
100. Недоспасова, Татьяна, *Русское юродство XI-XVI веков*, Москва, 1997.
101. Negruzzi, Constantin (Costache), *Negru pe alb*, Editura Litera, Internațional, București - Chișinău, 1996.
102. Nilus, Serghei, *Fericiții nebuni pentru Hristos. Părintele Teofilact Avdeev și Serafim ieroschimonahul*, ediția a II-a, traducere de Boris Buzilă, Editura Sophia, Editura Siluana, București, 2020.
103. Noica, Rafail, *Cultura Duhului*, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2002.
104. Николаевич, Власов Андрей, *Повесть о житии Прокопия Устюжского в поздней севернорусской традиции*, Устные и письменные традиции в духовной культуре Севера: межвуз. сб. науч. Тр, отв. ред. Г. М. Прохоров, Сыктывкар: СГУ, 1989.
105. Obolenski, Dmitri, *Un commonwealth medieval: Bizanțul. Europa de Răsărit (500-1453)*, Editura Corint, București, 2002.

106. Olteanu, Antoaneta, *Miturile Rusiei clasice*, Editura Paideia, București, 2015.
107. Oprea, N. Ion, *Lumânărică, Sfântul de la Tutova și epoca în care a trăit*, Editura P.I.M., Iași, 2009.
108. Opriș, Dorin, Opriș, Monica (eds.), *Cuviosul Gherontie cel nebun pentru Hristos*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, vol. I-VI, Deva, 2019-2023.
109. Paisie Aghioritul (Cuviosul), *Părinți aghioriți. Flori din grădina Maicii Domnului*, traducere de Ștefan Nuțescu, Editura Evanghelismos, București, 2004.
110. Panaitescu, Petre P., *Introducere la istoria culturii românești*, Editura Științifică, București, 1969.
111. Paul din Alep, *Jurnal de călătorie în Moldova și Valahia*, traducere și ediție adnotată de Ioana Feodorov, Editura Istros, 2014.
112. Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a II-a, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991.
113. Πετρίδης, Ικαρος, *Εμπαιζοντες, Ημεῖς μωροί διὰ Χριστόν*, [Μορφη Εκδοτική](#), Αθήνα, 2008.
114. Piscupescu, Ecaterina, *Literatura slavă din Principatele Române în veacul al XV-lea*, Imprimeria Națională, București, 1939.
115. Platon, *Legile*, traducere de E. Bezdechi, Editura Iri, București, 1995.
116. † Plămădeală, Mitropolit Antonie, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, ediția a II-a revăzută, Editura Sophia, București, 2010.
117. Popoiu, Ioan Dumitru, *Nebuni pentru Krishna și nebuni pentru Hristos, o fenomenologie a formelor de devoțiune extremă*, Editura Doxologia, Iași, 2020.
118. † Popovici, Iustin (Sfântul), *Dogmatica Bisericii Ortodoxe*, traducere de Zarko Markovski, Editura Doxologia, Iași, 2017.
119. † Puhalo, Lazăr (ed.), *God's fools, The lives of the holy „Fools for Christ”*, trad. † Varlaam Novakshonoff, Sinaxis Press (The canadian orthodox publishing house), Dewdney, Canada, 2017.
120. † Puhalo, Lazăr, *Sufletul, trupul și moartea*, traducere de Virgil Baidoc, Editura Eikon, Cluj, 2005.

121. Riasanovsky, Nicholas V., *O istorie a Rusiei*, traducere de Areta Voroniuc, note și postfață de Mihai Cojocariu, Editura Institutul European, Iași, 2001.
122. Rose, Serafim, *Scrieri*, traducere de Dana Cocărgăneanu, Editura Sophia, București, 2009.
123. Rose, Serafim, *Sufletul după moarte*, ediție de Teodosie Paraschiv, traducere de Grația Lungu, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, Roman, 1994.
124. Ростовского, Димитрия, *Четых-Миней святого*, 12 книг, Ковчег, Москва, 2010.
125. Rotman, Youval, *Insanity and Sanctity in Byzantium: The Ambiguity of Religious Experience*, Harvard University Press, Cambridge, MA, and London, 2016.
126. Розанов, С., *Жития преподобного Авраамия Смоленского и службы ему*, Омега-Л, Москва, 2022.
127. Runciman, Steve, *Civilizația bizantină*, ediția a II-a revizuită, traducere și note de Damian Anfile, Editura Basilica, București, 2023.
128. Rydén, Lennart (ed.), *Das Leben des heiligen Narren Symeon von Leontios von Neapolis*, Almqvist, Wiksell, Uppsala, 1963.
129. Savin, Ioan Gh., *Mistica și ascetica ortodoxă*, Sibiu, 1996.
130. Saward, John, *Perfect Fools. Folly for Christ's Sake in Catholic and Orthodox Spirituality*, Oxford University Press, Oxford, 1980.
131. Schmemmann, Alexander, *O istorie a Bisericii de Răsărit*, traducere de Vasile Gavrilă, Editura Sophia, București, 2016.
132. Scull, Andrew, *O istorie culturală a nebuniei*, traducere de Ancaona Mândrilă-Sonetto, Editura Polirom, Iași, 2017.
133. Semen, Petre, Melniciuc - Puică, Ilie, *Așteptând mântuirea*, Editura Trinitas, Iași, 1999.
134. Soljenițîn, Alexander, *Rusia sub avalanșă*, traducere de Inna Cristea, Editura Humanitas, București, 2000.
135. Soloviov, Vladimir, *Fundamentele spirituale ale vieții*, studiu introductiv și traducere de Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Alba Iulia, 1994.
136. Špidlík, Tomáš, *Mari mistici ruși*, traducere de Nicolae D. Necula, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 1997.
137. Špidlík, Tomáš, *Spiritualitatea Răsăritului creștin, Monahismul*, vol. III, traducere de

- Ioan I. Ică jr., Deisis, Sibiu, 2000.
138. Špidlík, Tomáš, *Spiritualitatea Răsăritului creștin, Omul și destinul său în filozofia religioasă rusă*, vol. IV., traducere de Maria Cornelia Ică jr., studiu introductiv și postfață Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2002.
 139. Stan, Gabriel Andrei, *Nebunia în cultura rusă: istoria unei idei-cameleon. Secolul al XVIII-lea - prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Editura Paralela 45, Pitești, 2019.
 140. Stăniloae, Dumitru, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002.
 141. Stăniloae, Dumitru, *Ortodoxie și românism*, Mănăstirea Putna, 1992.
 142. Stăniloae, Dumitru, *Reflexii despre spiritualitatea poporului român*, Editura Elion, București, 2004.
 143. Stăniloae, Dumitru, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004.
 144. Stăniloae, Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, ediția a V-a, Editura Basilica, București, 2018.
 145. Steinhardt, Nicolae, *Dăruind vei Dobândi. Cuvinte de credință*, Editura Polirom, Mănăstirea Rohia, 2008.
 146. Steinhardt, Nicolae, *Jurnalul fericirii*, Editura Mănăstirii Rohia, 2005.
 147. Ștrempel, Gabriel, Moisil, Florica, Stoianovici, L., *Catalogul manuscriselor românești (1062 – 1380)*, vol. IV, Editura Academiei, București, 1967.
 148. Szasz, Thomas, *The Myth of Mental Illness*, Harper and Row, New-York, 1965.
 149. Tănase, Petroniu, *Chemarea Sfintei Ortodoxii*, Editura Bizantină, București, 2006.
 150. Telea, Marius, *Spiritualitatea Bizanțului* (suport de curs), Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba-Iulia, Facultatea de Teologie Ortodoxă, 2008.
 151. Thompson, Ewa Majewska, *Understanding Russia: The Holy Fool in Russian Culture*, University Press of America, Minnessota, 1987.
 152. Thompson, Francis J., *The Reception of Byzantine Culture in Medieval Russia*, VT: Ashgate Publishing, Brookfield, 1999.

153. Τσάμη, Δημητρίου (ed.), Φιλοθέου Κοκκίνου, *Βίος αγίου Σάββα του Νέου*, Θεσσαλονίκη, 1983.
154. Velculescu, Cătălina, *Nebuni întru Hristos. Viața Sfântului Andrei Salos în vechile manuscrise și tipărituri românești*, Editura Paideia, București, 2007.
155. Velculescu, Cătălina, *Proloage. Fiziolog. Alexandria. Cosmografii*, Editura Școala Agaton, Pîșcu, 2018.
156. † Vlachos, Hierotheos, *Predici la marile sărbători*, traducere de Daniela Filioareanu, Editura Egumenița, Galați, 2004.
157. † Vlachos, Hierotheos, *Psihoterapia ortodoxă*, traducere de Irina Luminița Niculescu, Editura Învierea, Timișoara, 1998.
158. Vlad, Maxim, *Priveliștea lumii. Stălpnicii în spiritualitatea monahală. O introducere*, Editura Platytera, București, 2007.
159. Vlad, Vasile, *Asumarea (post) modernității, o perspectivă teologică asupra istoriei*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, Arad, 2010.
160. Yannaras, Christos, *Abecedar al credinței*, traducere de Constantin Coman, Editura Bizantină, București, 2007.
161. Yannaras, Christos, *Libertatea moralei*, traducere de Mihai Cantuniari, Editura Anastasia, București, 2004.
162. Yannaras, Christos, *Ortodoxie și Occident*, text îngrijit de Iulian Nistea, Editura Bizantină, București, 1995.
163. Znosko, Vladimir, *Sfântul Teofil cel nebun pentru Hristos*, Editura Egumenița, Bacău, 2019.
164. ***, *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, vol. IX, studiu filologic, studiu lingvistic, ediție de glosar de Maria Stanciu-Istrate, București, 2004.
165. ***, *Cuvioasa Pelaghia Ivanovna cea nebună pentru Hristos*, Editura Cartea ortodoxă și Egumenița, 2011.
166. ***, *Despre rugăciune și trezvie în învățăturile Sfinților Părinți*, traducere de Cristea Florentina, Editura Egumenița, Galați, 2007.
167. ***, *Fericita Pelaghia, ucenica Sfântului Serafim de Sarov. Viața unei sfinte nebune pentru Hristos*, traducere de Gheorghiță Ciocoi, Editura Sophia, București, 2011.

168. ***, *Noul Mucenic Alexei din Elnat, cel nebun întru dragostea lui Hristos*, traducere de Dragoș Dâscă, Editura Doxologia, Iași, 2005.
169. ***, *Pateric despre visuri și vedenii*, traducere de Cristian Spătărelu, Editura Bunavestire, Bacău, 2002.
170. ***, *Părintele Petroniu de la Prodromu*, ediție îngrijită de preotul Constantin Coman și Costion Nicolescu, Editura Bizantină, București, 2015.
171. ***, *Sfânta Xenia, cea smerită și nebună pentru Hristos*, traducere de Elena Crăciun, Editura Bunavestire, Bacău, 2017.
172. ***, *Sfinte și nevoitoare de la Diveevo. Sfânta Pașa din Sarov*, traducere de Gheorghică Ciocoi, Editura Sophia, București, 2014.
173. ***, *Sfinții Părinți despre ieșirea sufletului. Antologie de texte*, ediție îngrijită de Dragoș Ifrim, traducere de Parascheva Enache, Editura Doxologia, Iași, 2021.
174. ***, *The Departure of the Soul According to the Teaching of the Orthodox Church. A Patristic Anthology*, St. Anthony's Greek Orthodox Monastery, 2017.
175. ***, *Viața și acatistul Cuviosului Gherontie, cel nebun pentru Hristos (1934-2018)*, Fundația „Cuviosul Gherontie de la Tismana”, 2018.
176. ***, *Viața și minunile fericitei Eufrosina, cea nebună pentru Hristos*, traducere de Florentina Cristea, Editura Egumenița, Galați, 2021.

4. Studii și articole (în reviste și volume colective):

1. Aerthayil, James, „Mysticism in Syrian Tradition”, în *The Harp*, London, VIII-IX (1995-1996), nr. 9, pp. 229-251.
2. Bahrim, Dragoș, „Viața Sfântului Nifon al Constanțianeii, vederea Înfricoșatei Judecăți”, în *Teologie și viață*, SN, Iași, anul XXX (2020), nr. 9-12, pp. 204-232.
3. Banu, Emanuel, *Lucrarea Sfântului Duh în opera Sfântului Simeon Noul Teolog*, în *Studii Teologice*, București, XXXII (1980), nr. 1-2, pp. 81-94.
4. Behr - Sigel, Élisabeth, „Les «fous pour le Christ» et la «sainteté laïque» dans l'ancienne Russie”, în *Irénikon*, Paris, XV (1939), pp. 554-565.

5. Bera, Olimpia, „Fețe ale alterității. Nebunie și psihopatologie în artă”, în *Irregular*, Cluj-Napoca, I (2016), pp. 71-90.
6. Bichir, Florian, „Mitul veșnic al panslavismului: a treia Romă”, în *Polis*, Iași, SN, vol. VI (2018), nr. 2, pp. 231-250.
7. Bobâna, Gheorghe, „Mircea Vulcănescu. O analiză fenomenologică a Dimensiunii românești a existenței”, în *Revista Filosofie*, Chișinău, II (2015), pp. 249-260.
8. Boldișor, Adrian, „Cultura și spiritualitatea românească între Orient și Occident în viziunea Pr. Dumitru Stăniloae”, în Nicolae Răzvan Stan, Lucian Dindirică (coord.), *Părintele profesor Dumitru Stăniloae sau consonanța dintre dogmă, spiritualitate și Liturghie*, Editura Cetatea de Scaun și Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015, pp. 344-378.
9. Brock, Sebastian, „The Importance and Potential of SEERI (St. Ephrem Ecumenical Research Institute) in an International Context”, în *The Harp*, Kottayam, X (1997), n. 1-2, pp. 45-56.
10. Capri, Serena, „La santa follia: Saloi, jurodivye Christa radi, e san Francesco d'Assisi”, în *Miscellanea Francescana*, Rivista di Scienze Teologiche e Studi Francescani, Roma, I-II (2016), pp.76-109.
11. Carile, Antonio, „Byzantine Political Ideology and the Rus' in the Tenth-Twelfth Centuries”, în *Harvard Ukrainian Studies*, Cambridge, Massachusetts, XII-XIII (1988/1989), pp. 400-414.
12. Cavallero, Pablo A., „Griego bizantino en la Vida de Simeón, de Leoncio de Neápolis”, în *Erytheia*, Logroño. Rioja, XXIX (2008), pp. 7-28.
13. Cesaretti, Paolo, „The life of St Andrew the Fool by Lennart Rydén: vingt ans après”, în *Scandinavian journal of Byzantine and modern Greek studies*, Lund, II (2016), nr. 201, pp. 31-53.
14. Chițulescu, Policarp, „Un manuscris necunoscut copiat la porunca lui Iliaș, voievodul Moldovlahiei”, în *Analele Putnei*, Mănăstirea Putna, IX (2013), nr. 2, pp. 133-140.
15. Corbu, Agapie, „Cuvântul înțelepciunii și cuvântul cunoștinței (I Cor 12, 8) – despre teologia duhovnicească și cea discursivă”, în *Altarul Banatului*, SN, Timișoara, XI (2000), nr. 4-6, pp. 21-30.

16. Cuțaru, Caius, „Eliadian Reflections on the Spirituality of the Romanian People”, în *Teologia*, Arad, anul XXIII (2019), nr. 2, pp. 42-57.
17. Delehay, Hyppolite, „La fiction du témoin bien informé. Les passions des martyrs et les genres littéraires”, în *Subsidia Hagiographica*, Bruxelles, XIII (1966), Société des Bollandistes, pp. 181-198.
18. Déroche, Vincent, „Études sur Léontios de Néapolis”, în *Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Byzantina Upsaliensia*, Uppsala, I (1995), pp. 167–180.
19. Dragnev, Emil, „Literatura profetico - eshatologică bizantină în Țările Române (sec. XV - XVI). Note preliminare”, în Șipoș, Sorin, Cepraga, Dan Octavian, Gumenâi, Ion (coord.), *Tradiții istorice românești și perspective europene, in honorem Academician Ioan - Aurel Pop*, Editura Universității din Oradea, Editura Universității de Stat din Moldova, Oradea - Chișinău, 2015, pp. 161-188.
20. Enăchescu, Liliana, „Evoluția istorică a ideilor despre nebunie”, în *Noema*, București, anul XVI (2017), pp. 30-42.
21. Filipaș, Titus, „Popa Duhu în lumina documentelor”, în *Timpul*, Iași, (2006), nr. 7-8, pp. 8-9.
22. Grosdidier de Matons, José, „Les thèmes d'édification dans la Vie d'André Salos”, în *Travaux et Mémoires*, Paris, IV (1970), pp. 277-328.
23. Hinterberg, Martin, „The Byzantine Hagiographer and his Text”, în Stephanos Efthymiadis (ed.), *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography*, vol. I, Genres and Contexts, Farnham: Ashgate, 2014.
24. Hunt, Priscilla, „The Fool and the King: The Vita of Andrew of Constantinople and Russian Urban Holy Foolishness”, în Hunt, Priscilla, Kobets, Svitlana (eds.), *Holy Foolishness in Russia: New perspectives*, Slavica Publishers, Indiana University, Bloomington, 2011, pp. 149-225.
25. Hunt, Priscilla, „Holy Foolishness as a Key to Russian Culture”, în Hunt, Priscilla, Kobets, Svitlana (eds.), *Holy Foolishness in Russia: New perspectives*, Slavica Publishers, Indiana University, Bloomington, 2011, pp. 1-15.
26. Ivanov, Sergey, „St. Paul the Corinthian, Holy Fool”, în Kountura-Galake, Elisabeth (ed.), *The Heroes of the Orthodox Church: The Saints*, Atena, 2004, pp. 39-46.

27. Jinga, Constantin, „Calea celui nebun este dreaptă în ochii Lui...(Pilde 12,15)”, în *Altarul Banatului*, SN, Timișoara, anul XIV (2003), nr. 7-9, pp. 54-63.
28. Kobets, Svitlana, „From the Tabennisi nunnery to Pussy Riot: female holy fools in Byzantium and Russia”, în *Canadian Slavonic Papers*, Revue Canadienne des Slavistes, Montreal, LX (2018), pp. 87-107.
29. Kobets, Svitlana, „Lice in the Iron Cap: Holy Foolishness in Perspective”, în Hunt, Priscilla, Kobets, Svitlana (eds.), *Holy Foolishness in Russia: New perspectives*, Slavica Publishers, Indiana University, Bloomington, 2011, pp. 15-40.
30. Kobets, Svitlana, „Folly, Foolishness, Foolery”, Review of Sergey A. Ivanov, *Holy Fools in Byzantium and Beyond*, în *Canadian Slavonic Papers*, Montreal, LVI (2008), nr. 3-4, pp. 491-497.
31. Kobets, Svitlana, „The Paradigm of the Hebrew Prophet and the Russian Tradition of Iurodstvo”, în Ilnytsky, Oleh (ed.), *Canadian Contributions to the XIV International Congress of Slavists*, Canadian Slavonic Papers/ Revue canadienne des slavist, Ohrid, L (2008), nr 1-2, pp. 18-32.
32. Kologrivof, Ivan, „Les fous pour Christ’ dans l’hagiographie russe”, în *Revue d'ascetique et mystique*, Toulouse, XXV (1949), pp. 57-83.
33. Kraft, András, „An inventory of Medieval Greek Apocalyptic Sources (c. 500–1500 AD): Naming and dating, editions and manuscripts”, în *Millennium - Jahrbuch*, Münster, XV (2018), nr. 1, pp. 69-143.
34. Kyrris, Costas, „Cypriot Ascetics and the Christian Orient”, în *Vyzantinos Domos (Βυζαντινός Δόμος)*, II (1987), pp. 95–108.
35. Kourilas, Euloge, Halkin, François (eds.), „Deux Vies de saint Maxime le Kausokalybe ermite au Mont Athos (XIVe siecle)”, în *Analecta Bollandiana (AB)*, Bruxelles, LIV (1936), 38-112.
36. Nadezhda, Lazarova, „Holy Fools in an Age of Hesychasm: A Comparison Between Byzantine and Bulgarian Vitae”, în *Institute for Literature BAS*, Sofia, II (2004), pp. 355-390.
37. Le Gal, Frédéric, „L’Évangile de la folie sainte”, în *Recherches de Science Religieuse*, Paris, LXXXIX (2001), nr. 3, pp. 419-442.

38. Letea, Alexandru, „Fenomenul nebuniei pentru Hristos în spiritualitatea ortodoxă. Terminologie și concept biblic. Receptare patristică și posibile convergențe”, în *Studia Doctoralia*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, Arad, anul VIII (2023), nr. 8, pp. 138-168.
39. Lunde, Ingunn, „Slavic Hagiography”, în Efthymiadis, Stephanos (ed.), *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography*, vol. I: Periods and Places, Routledge, London and New York, 2011 and 2016, pp. 369-384.
40. Magdalino, Paul, „The Byzantine Holy Man in the Twelfth Century”, în Hackel, Sergei (coord.), *The Byzantine Saint*, London, 2001, pp. 51-66.
41. Magdalino, Paul, „The Year 1000 in Byzantium” în Paul Magdalino (ed.), *Byzantium in the Year 1000*, Leiden, Boston, 2003, pp. 233- 270.
42. Mango, Cyril, „The Life of St. Andrew the Fool Reconsidered”, în *Rivista di Studi Bizantini e Slavi*, Roma, XII (1982), pp. 295-312.
43. Mitrea, Mihail, „Philotheos Kokkinos’s, Hypomnēma on Saint Nikodemos the younger (BHG 2307) ”, în *Studia Universitas Babeș-Bolyai, Teologia Ortodoxă*, Cluj-Napoca, LIV (2009), nr. 2, pp. 75-94.
44. Nagy, Mihai, „Retorica discursului profetic la Isaia și Ieremia”, în *Studia Universitas Babeș-Bolyai, Teologia Ortodoxă*, Cluj-Napoca, LV (2010), nr. 2, pp. 259-268.
45. Negruzzi, Constantin (Costache), „Scrisoarea XIII (Lumânărică)”, în Negruzzi, Constantin, *Negru pe alb*, Editura Litera, Internațional, București - Chișinău, 1996, pp. 220-222.
46. Pandele, Dorin Gabriel, „Sfântul Teodor Studitul. Restabilirea sensului și semnificației chinoviei”, în ***, *Teologie și spiritualitate la Dunărea de Jos*, Arhiepiscopia Dunării de Jos, Galați, 2004, pp. 259-305.
47. Phan, Peter C., „The wisdom of holy fools in postmodernity”, în *Theological Studies*, Baltimore, LXII (2001), pp. 730-752.
48. Pomană, Sorin-Gabriel, „Sfântul Maxim Kavsokalivitul - doritorul de isihie din veacul al XIV-lea”, în *Îndrumător bisericesc pe anul 2022*, Editura Andreiana, Sibiu, 2022, pp. 203-215.

49. Posa, Nicolae Toma, „Nebunia pentru Hristos - provocare a societății contemporane”, în *Îndrumătorul bisericesc* pe 2016, Editura Andreiana, Sibiu, 2016, pp. 399-406.
50. Posa, Nicolae -Toma, „Nebunia pentru Hristos - chip deosebit al ascezei creștine”, în *Studia Doctoralia Andreiana*, Sibiu, anul XIII (2024), nr. 1, pp. 49-66.
51. Prohin, Andrei, „Cărturarii Țărilor Române - între istorie și profeție (sec. XV-XVI)”, în *Studia Universitatis Moldaviae*, Revistă Științifică a Universității de Stat din Moldova, Chișinău, LXIV (2013), nr. 4, pp. 18-26.
52. Prohin, Andrei, „Prezicerea decesului în hagiografia bizantină”, în *Studia Universitatis Moldaviae* (Seria Științe Umanistice), Chișinău, XLIV (2011), nr. 4, pp. 67-74.
53. Prohin, Andrei, „The components of the prophetical discourse at St. Andrew the fool for Christ”, în *International Conference of Young Researchers*, VII (2009), Chișinău, nr. 5-6, pp. 102-131.
54. Rydén, Lennart, „The Date of the Life of Andreas Salos, în *Dumbarton Oaks Papers* (DOP), Washington, D.C., XXXII (1978), pp. 127–156.
55. Rydén, Lennart, „The Life of St. Basil the Younger and the Date of the Life of St. Andreas Sáros”, în *Okeanos: Essay presented to Ihor Sevcenko on his Six-tieth Birthday by his Colleagues and Students*, Harvard Ukrainian Studies, VII (1983), pp. 568-586.
56. Semen, Petre, „Chemarea la profeție a lui Isaia”, în *Teologie și Viață*, SN, Iași, anul I (LXVII) (1991), nr. 9-12, pp. 121-127.
57. Shtyrkov, Serghei, „The Unmerry Widow: The Blessed Kseniia of Petersburg in Hagiography and Hymnography”, în Hunt, Priscilla, Kobets, Svitlana (eds.), *Holy Foolishness in Russia: New perspectives*, Slavica Publishers Indiana University, Bloomington, 2011, pp. 284-295.
58. Σταμουλής, Χρήστος, „Σαλοί και ψευδοσαλοί στην Ορθόδοξη άγιολογία”, în *Γρηγόριος Παλαμάς*, Θεσσαλονίκη, 1988, τ. 721, pp. 112-128.
59. Stan, Mihail - Stelian, „Sfinți nebuni pentru Hristos în Imperiul Bizantin. Caracteristici și lucrarea virtuților”, în *Studia Doctoralia Andreiana*, Sibiu, anul XIII (2024), nr. 1, pp. 67-78.
60. Stăniloae, Dumitru, „Formele și cauzele falsului misticism”, în *Studii Teologice*, București, anul IV (1952), nr. 5-6, pp. 251-271.

61. Špidlík, Tomáš, „Fous pour Christ. En Orient”, în *Dictionnaire de Spiritualité. Ascétique et mystique. Doctrine et Histoire*, tome V (1964), Beauchesne, Paris, col. 752-761.
62. Todoran, Simion, „Idei doctrinare în proorocia lui Isaia”, în *Glasul Bisericii*, București, anul XLI (1982), nr. 4-6, pp. 398-406.
63. Van Rompay, Lucas, „The Syriac Version of the Life of Symeon Salos”, în Antoon Schoors (ed.), *Philohistar: Miscellanea in honorem Caroli Laga Septuagenarii*, Leuven, 1994, pp. 381-398.
64. Todorov, Nikolai, „The conversion of Rus' to Christianity”, în Hamant, Yves, *The Christianization of Ancient Russia A Millennium: 988-1988*, UNESCO, Paris, 1992, pp. 37-42.
65. Velculescu, Cătălina, „Das Leben Des Simeon Salos in Abendländischen Bearbeitungen Und Mögliche Widerklänge in Transsilvanien”, în *Revue des études sud-est européennes*, Editura Academiei Române, București, vol. XLIII (2005), nr. 1, pp. 59-69.
66. Velculescu, Cătălina, „Narr in Christo (salos, jurodivyj) und die Rumänische tradition”, în *Revue des Études Sud-est Européennes*, Editura Academiei Române, București, vol. XLII (2004), pp. 87-98.
67. Velculescu, Cătălina, „Nebuni întru Hristos în prelucrări occidentale și posibile ecouri transilvane”, în *Acta Mvsei Porolissensis*, Zalău, anul XXVII (2004), pp. 471-486.
68. Vild, Marian, „Exegeza biblică ortodoxă - între știință și harismă”, în Vild, Marian, Pricop, Cosmin, Mihăilă, Alexandru (eds.), *Lucrările Simpozionului „Identitatea ortodoxă a studiilor biblice”*, Editura Universității din București, București, 2017, pp. 221-240.
69. Whittow, Mark, „Ruling the Late Roman and Early Byzantine City: A Continuous History”, în *Past and Present*, Oxford University Press, Oxford, 1990, nr. 129, pp. 3-29.
70. Wortley, John, „The Political Significance of the Andreas-Salos Apocalypse”, în *Byzantion*, XLIII (1973), pp. 248-263.
71. ***, „Steliana, o nebună pentru Hristos din zilele noastre”, în *Familia Ortodoxă*, 2011, nr. 19, pp. 44-47; nr. 20, pp. 43-47.
72. ***, „Τὸ σπουργιτάκι τοῦ Θεοῦ: Στέλλα Μιτσακίδου”, în *Ἐκκλησιαστικὴ Παρέμβαση Ναυπάκτου*, Ναύπακτος, 2006, τ. 122, pp. 9-11.

5. Surse web/online:

1. *Biblia Sacra juxta Vulgatum Clementinam*,
https://www.google.ro/books/edition/Biblia_Sacra_Juxta_Vulgatam_Clementinam/AKOBQRQAACAAJ?hl=ro.
2. *Dicționarul Academiei Franceze*, <https://www.dictionnaire-academie.fr/>.
3. *Dicționar grec - englez*, <https://babelx.net/ro/dictionar-grec/englez.html>.
4. Δημοπούλου, Σεραφείμ, „Ο Άγιος Ηρωδίων, Ο νέος Αγιορείτης άγιος”,
<https://www.pemptousia.gr/2021/12/monachos-irodion-o-dia-christon-salos-i-diatages-sta-stichia-tis-fiseos-ke-o-fovos-tou-proskiniti/>.
5. *Духовный регламент*, <http://www.krotov.info/acts/18/1/1721regl.html>.
6. Макарием, *Великия Минеи Четии*,
https://azbyka.ru/otechnik/Makarij_Moskovskij/velikie-minei-chetii/.
7. Guran, Petre, „Sinuciderea celei de a treia Rome”, <https://senspolitic.ro/sinuciderea-celei-de-a-treia-rome-i/>.
8. Hanson, Ann Ellis, „Hippocrates: The Greek Miracle in Medicine”,
<https://www.lovendal.ro/wp52/nebunia-o-istorie-inedita-de-la-neanderthal-la-epoca-moderna>.
9. Fourtounas, John, „The Elements of Foolishness for Christ in the Sinaite Monk Fr. Ioannis Aleiferis”, <https://www.johnsanidopoulos.com/2021/12/the-elements-of-foolshness-for-christ.html#more>.
10. † Ierothei al Nafpaktei, „Steliana, o nebună pentru Hristos din zilele noastre”,
<https://cuviosulgherontie.com/steliana-vrabiuta-lui-dumnezeu-o-nebuna-pentru-hristos-din-zilele-noastre/>.
11. Η οσία Σοφία της Κλεισούρας και η δια Χριστόν σαλότητα στην Ορθόδοξη Εκκλησία,
<https://www.pemptousia.gr/2015/05/i-osia-sofia-tis-klisouras-ke-i-dia-chr/>.
12. *Жития святых на русском языке, изложенные по руководству Четьих-Миней св. Димитрия Ростовского*, https://azbyka.ru/otechnik/Dmitrij_Rostovskij/zhitija-svjatyh-dvenadtsat-knig.

13. † Kallistos of Diokleia, „St. Maximos of Kapsokalyvia and Fourteenth-Century Athonite Hesychasm”, https://www.myriobiblos.gr/texts/english/wear_maximos.html.
14. *Le Synaxaire arménien de Ter Israel*,
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k39430s/f21.item>.
15. *L'Histoire ecclésiastique d'Evagre le Scolastique*, ,
<http://www.worldcat.org/identities/lccn-n-79-95423>.
16. *Martyrologium romanum*, <http://www.liturgialatina.org/martyrologium/17.htm024>.
17. Opreș, Dorin, „Viața Cuviosului Gherontie cel nebun pentru Hristos”,
<https://cuviosulgherontie.com/>.
18. Παύλος Παπαδόπουλος, Διά Χριστόν Σαλότητα και Αγιότητα,
<https://www.pemptousia.gr/2013/10/dia-christon-salotita-ke-agiotita/>.
19. Ρηγινιώτης, Θεόδωρος, „Διά Χριστόν σαλοί: οι «περιθωριακοί» άγιοι”,
<https://euxh.gr/theologia/orthodoxia/dia-xriston-saloi-oi-perithoriakoi-agioi>.
20. † Timotei Prahoveanul, „Gheron Irodion, pustnicul tainic al Muntelui Athos, mistuit de dragostea lui Dumnezeu”, <https://ziarillumina.ro/opinii/repere-si-idei/gheron-irodion-pustnicul-tainic-al-muntelui-athos-mistuit-de-dragostea-lui-dumnezeu-193029.html>.
21. Vasmer, M., Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka, <http://vasmer.info/бб/болого/>.
22. „Viața Sf. Evdochim Vatopedinul”, <https://doxologia.ro/viata-sfantului-evdochim-vatopedinul>
23. ***, Η οσία Σοφία της Κλεισούρας και η δια Χριστόν σαλότητα στην Ορθόδοξη Εκκλησία”, <https://www.pemptousia.gr/2015/05/i-osia-sofia-tis-klisouras-ke-i-dia-chr/>.